

LA VIL·LA ROMANA DE LA FONT DEL VILAR (Avinyonet de Puigventós, Alt Empordà).

Josep Casas i Genover
Pere Castanyer i Masoliver
Josep M Nolla i Brufau
Joaquim Tremoleda i Trilla

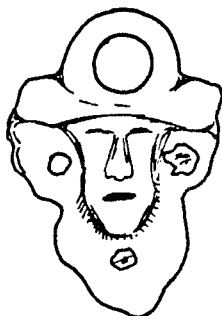

1995

ESTUDIS ARQUEOLÒGICS. 2

**LA VIL·LA ROMANA
DE LA FONT DEL VILAR
(Avinyonet de Puigventós, Alt
Empordà).**

Josep Casas i Genover
Pere Castanyer i Masoliver
Josep M Nolla i Brufau
Joaquim Tremoleda i Trilla

1995

ESTUDIS ARQUEOLÒGICS. 2

ESTUDIS ARQUEOLÒGICS. 2

UdG

Universitat
de Girona

CONSELL DE REDACCIÓ

Josep Burch i Rius
Josep Casas i Genover
Aurora Martín i Ortega
Josep Mª Nolla i Brufau
Jordi Sagrera i Aradilla
Narcís Soler i Masferrer
David Vivó i Codina

EDICIÓ

VENDES I INTERCANVIS

Aula de Prehistòria i Món Antic
Universitat de Girona
Plaça Ferrater Mora, 1
17071 GIRONA

DISSENY I COMPOSICIÓ

Marc Casas i Soler

Els dibuixos de les pàgines 27, 30, 37, 46 i 47 són del Sr. Jordi Sagrera.

Frontispici: La Font del Vilar. Nansa d'una sítula de bronze del segle V

ISBN: 84-88762-35-6
Dip. leg. : Gi-1752-95

INTRODUCCIÓ

Temps era temps, hi havia a la plana alt-empordanesa, no gaire lluny del Manol, un pròsper poble conegut amb el nom d'Avinyó. Aquell nucli, amb un origen ben reculat, es va veure aneantit per un cataclisme natural -es diu que el causant de la seva desaparició fou un terratrèmol-, que el va arranar fins als fonaments. Esporuguts, els seus habitants van abandonar un lloc tan insegur i bastiren un nou poble ben a la vora, en un lloc elevat i batut per la tramuntana. I com que el nou vilatge era més petit i molt ventós, va rebre el nom d'Avinyonet de Puigventós. De l'antiga vil·la només van quedar quatre parets enterrades i el record de la seva existència fossilitzat en els topònims del Vilar i la Font del Vilar.

Aquesta és la història que alguns habitants del poble expliquen a qui la vulgui escoltar. Però aquesta llegenda, tan imaginativa com es vulgui, tan poc creïble per a alguns, amaga un fons de realitat. És ben cert que ningú no havia vist mai les restes del suposat Avinyó. També és cert que les cròniques contenen que el 1346 una forta avinguda del Manol va malmetre la primitiva església parroquial situada a prop de la font de la Torre, fet que motivà la construcció d'un nou temple dins el nucli emmurallat, a ran del castell, tal com explica J. M. Marquès en els seus treballs sobre la parròquia d'Avinyonet; riuades que han continuat fins a època moderna (Bolós, 1990, p. 412). En la documentació escrita el nom del poble, fins a finals del segle XIII, respon sempre a la forma "Avinyó", el diminutiu no el trobarem fins al segle XIV, moment en que queda fixat com "Avinyonet". Podria ser que aquest canvi fos motivat per la puixança de la seva homònima occitana, seu papal precisament des de 1309 al 1377 (Badia, 1978, p. 25). No obstant això, ara sabem que sota els camps del Vilar es conserven les restes d'una antiga vil·la rural d'època romana. La troballa continuada de restes de murs amb què s'entrebancaven les arades dels pagesos que durant centúries van conrear el camp va ajudar a donar forma i una explicació que deuria semblar coherent a tantes pedres, calç i rajols arrencats del subsòl.

Una vegada despullada del seu ornament fantasiós, una vella història com aquesta, associada a un topònim significatiu, mostra, una vegada més, l'existència d'un jaciment romà, tal com passa en altres indrets de les nostres contrades. Si bé és cert que en aquest cas no fou precisament aquesta la circumstància que va permetre la descoberta del jaciment, és un clar exemple de la perduració en la memòria col·lectiva del record, o millor dit, de l'evidència de la conservació de velles restes en un indret.

La vil·la fou descoberta de manera casual -com tantes altres-, amb motiu dels treballs d'urbanització dels carrers del sector de la Torre o Font del Vilar, l'any 1983. Les rases per a instal·lació de serveis i pavimentació de carrers van posar al descobert una bona quantitat de fragments de ceràmica i *tegulae* en un sector de la urbanització. Ben aviat, membres del que aleshores s'anomenava Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona hi van fer una intervenció d'urgència que va donar com a resultat l'excavació d'un dipòsit d'obra revestit interiorment d'*opus signinum* (núm. 7 de la planta general) i poca cosa més. Els resultats d'aquesta modesta campanya foren publicats als Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos l'any següent

(Anònim, 1983).

A més a més, la Corporació Municipal, en un lloable esforç per preservar el jaciment, va variar lleugerament la qualificació d'algunes parcel·les a fi que la major part de la vil·la quedés situada dintre de terrenys públics, amb la qual cosa se'n va garantir la conservació per a futures excavacions. A causa, però, de diverses circumstàncies, del fet que una part del jaciment (el magatzem de *dolia*) quedava encara dins una finca particular edificable, i de l'interès del mateix Ajuntament, i considerant que aquesta vil·la podria proporcionar una informació molt valuosa per al coneixement del model d'ocupació rural d'època romana al nord-oest de l'Alt Empordà, s'iniciaren dues campanyes d'excavació amb el suport de la Corporació, que vam portar a terme a principi de 1992 i a començament de 1993, les quals permeteren posar al descobert gairebé la totalitat de la vil·la.

EL MEDI I L'ENTORN

Tal com ja assenyalava Botet i Sisó al primer volum dedicat a Girona de la *Geografia General de Catalunya*, el municipi d'Avinyonet per la banda nord és lleugerament accidentat, i planer a gairebé tota la resta. En aquell moment, el terreny, de bona qualitat, produïa cereals, llegums, hortalisses, fruita, vi i molt bon oli. Tot i que els conreus han canviat molt des de principi de segle, quan es va escriure aquella obra, amb una important regressió de les superfícies destinades a vinya i a oliveres al llarg dels darrers decennis, encara es poden veure, ací i allà, restes d'antics olivars que s'han anat conservant. La vinya, en canvi, ha quedat reduïda a una superfície mínima. La fil·loxera a final del segle passat i un canvi d'orientació en les principals produccions del camp han fet que a hores d'ara el conreu de cereals predomini de manera quasi absoluta en gairebé tot el terme municipal.

La cobertura vegetal també ha reculat per deixar lloc a les zones de conreu, i només es conserven alguns petits boscos al sud de la vil·la romana. A l'inici dels turons i la serralada situats al nord s'observen les restes d'una vegetació mediterrània degradada, amb predomini de garrigues i plantes baixes. Possiblement aquesta imatge és ben diferent de la que oferia l'entorn natural en època romana, quan la vil·la de la Font del Vilar era en activitat.

Geològicament, tot el sector es troba en una zona de terres terciàries, del neogen indiferenciat. Una formació que comprèn les terres situades entre el Manol i el Fluvià més enllà de la plana litoral, en alçades pròximes o superiors als 100 m. Una formació discordant, que fossilitza un relleu preexistent. Els materials, litològicament, són molt diversos, tot i que predominen els de baixa permeabilitat: llims grocs i argilosos amb sorres, conglomerats, argiles i margues amb nivells calcaris. Un tipus de terra que no facilita gens l'excavació arqueològica, a causa de la seva elasticitat amb l'excés d'humitat o la seva duresa durant els mesos de sequera. En alguns dels antics meandres del Manol encara apareixen les restes de la segona i tercera terrassa fluvial, quaternàries, amb argiles i còdols a la primera i conglomerats molt compactes a la darrera.

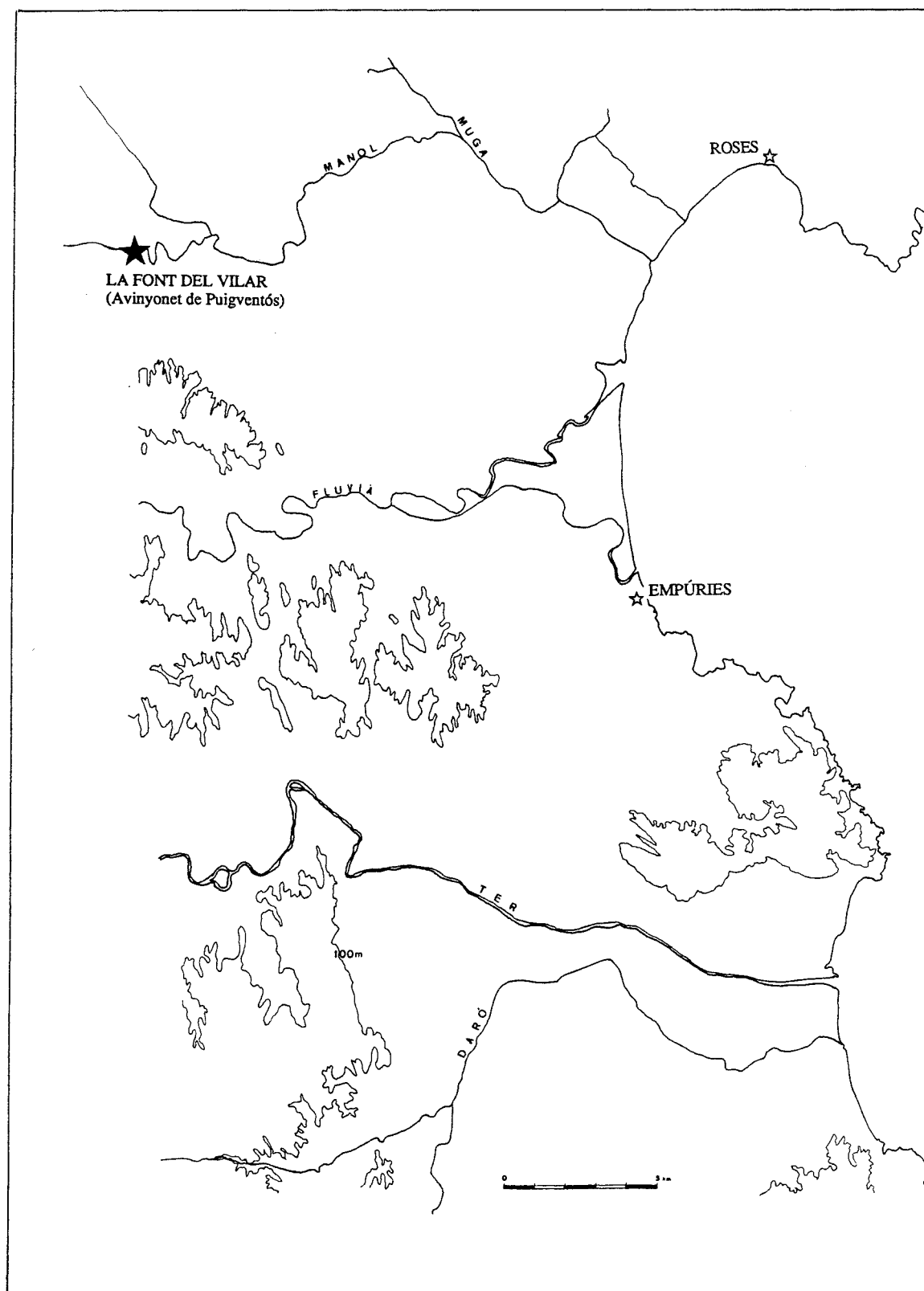

Fig. 1. Mapa de les comarques gironines amb la situació del jaciment i les ciutats d'Empúries i Roses.

DESCRIPCIÓ ESTRUCTURAL I ESTRATIGRÀFICA

Els resultats positius de les 12 cales de prospecció realitzades l'any 1983, concentrades sobretot en tres parcel·les de la urbanització, eren prou significatius per emprendre una actuació decidida que, mitjançant una excavació en extensió d'aquesta àrea, permetés posar al descobert les estructures i entendre l'organització de l'edifici que formava la vil·la. D'altra banda, teníem el punt inicial per començar i que ens va permetre seguir la pista d'aquest edifici: les restes d'un dipòsit pavimentat amb *opus signinum* trobades en la campanya de prospecció de l'any 1983, que estaven parcialment colgades amb runa, però que representaven una base ferma i segura per a fer-ne el seguiment.

En les dues campanyes realitzades fins al moment, els anys 1991 i 1992, els sondejos es varen fer en extensió, sense límits marcats, on les mateixes estructures anaven marcant la seva continuïtat, fins a definir àmbits o àrees prou àmplies. El sector excavat durant la primera campanya comprenia les parcel·les 40 a 42 de la urbanització i durant la segona, principalment un espai reservat a zona verda del complex, com també un sondeig a la parcel·la 37. La separació entre aquests dos sectors estava marcada per la construcció d'un carrer en direcció nord-sud que en tallava la connexió i representava una franja buida d'uns 5 metres, en la qual tothom coincidia a dir que havien aparegut estructures, com també a la parcel·la 44, actualment edificada.

Curiosament, la topografia moderna, produïda per la distribució de parcel·les i eixos viaris de la urbanització, separava amb força fidelitat dues parts de funcionalitat diferent a l'interior de la mateixa vil·la romana. D'una banda, el sector 1 concentrava les dependències pròpies de la zona de treball, amb naus i magatzems, el que habitualment es coneix com la *pars rustica* de la vil·la; el sector 2, en canvi, que correspon a l'espai reservat a zona verda de la urbanització, estava ocupat per les dependències de vivenda, de caire residencial (fig. 2).

L'estratigrafia que s'observava a tot el jaciment era molt senzilla i reduïda, a causa sobretot de la poca potència que presentava. L'extracció de l'estrat superficial es va realitzar amb pala mecànica, sota el qual apareixia ja la part superior de les estructures, les fonamentacions dels murs que es recolzaven directament sobre l'argila natural estèril pel que fa a material arqueològic, de manera que les úniques unitats estratigràfiques (UE) que presentaven interès eren bàsicament farciment d'estructures o restes dels enderrocs de les teulades.

LA PART RÚSTICA

Al primer sector es varen poder definir fins a vuit àmbits diferents, la majoria d'aquests naus de treball, dipòsits i magatzems que estaven distribuïts i organitzats a l'entorn d'un gran espai obert. L'estat d'aquestes estructures era molt deficient, ja que es trobaven a nivell del sòcol de fonamentació i normalment conservades per sota de la cota de circulació. El seu arrasament va fer que no quedessin pràcticament restes de sediment entre el nivell superficial i el nivell d'ús o de circulació.

La primera part excavada d'aquest sector foren dos àmbits complets (I i II) que corresponen, respectivament, a les restes d'un dipòsit i una habitació. El primer servia

per a contenir líquids, estava revestit amb un paviment d'*opus signinum* que estava molt malmès per la banda sud. Els murs que el delimitaven eren de bona qualitat, fets amb rierals de petites dimensions, lligats amb abundant argamassa, amb un gruix aproximat de 60 cm, excepte el de la banda est, més prim, a l'entorn dels 40 cm, que estava travessat per una canalització de ceràmica d'una sola peça que servia per a buidar el líquid de l'interior a un recipient o *dolium* (fig. 2) que estava col·locat a l'exterior, del qual només hem trobat l'empremta circular amb la base reforçada per un farciment de pedres destinat, probablement, a afermar i a donar estabilitat al contenidor. La banda sud del dipòsit estava pràcticament arrasada i era l'únic punt que estava en contacte amb altres estructures, ja que pels altres tres costats, tot i haver-los buscat per sota del seu nivell de fonamentació, n'era exempta.

Fig. 2. Detall de la canalització de ceràmica que travessa la paret i servia per abocar el líquid de l'interior del dipòsit (àmbit I).

Immediatament situat al sud i adossat al dipòsit es va definir l'àmbit II, de forma allargada, orientat en direcció est-oest, amb una gran obertura centrada al costat de llevant, i sense els límits definits per ponent, ja que l'obra de construcció del carrer modern que hem esmentat el va destruir. El límit nord està definit per un mur que es va realitzar combinant dues tècniques constructives, un primer tram rectilini, de petits rierals sense lligar que s'annexava a la cisterna, continuat per un altre en què els rierals estaven lligats amb abundant argamassa i que servia per a reforçar l'angle nord-est. Aquest mur tenia forma de L, l'extrem curt del qual marcava l'obertura. El mur que delimita l'habitació pel sud (UE 15) és més homogeni, amb un sol tram de rierals sense lligar, construït en doble parament, l'interior del qual fou farcit desordenadament amb petits rierals. A l'extrem oriental s'hi va adossar transversalment un petit muret de

rierals i argamassa, orientat de nord a sud. Entre aquest i l'angle que formava el mur septentrional s'obria la porta de 2,60 m de llum que donava directament al pati interior. El llindar de la porta no era d'obra, sinó que el formava el mateix nivell d'argiles on es fonamentaven els murs.

Dins d'aquest ambient no va aparèixer cap estructura, llevat d'una caixa rectangular, adossada a l'angle sud-est, formada per tres teules planes al fons, el contorn de les quals estava resseguit per unes altres de clavades verticalment amb les vores girades cap enfora. Constituïen un receptacle que amida 1,50 per 0,60 m (UE 17), la part superior del qual hauria correspost al nivell de circulació. A l'interior d'aquesta estructura no va aparèixer cap tipus de resta que ens parlés de la seva funcionalitat. Tot i que va aparèixer buidada, la superfície de les teules que formaven la solera estava notablement desgastada per algun tipus de manipulació que s'hi havia realitzat; com veurem més endavant, diversos paral·lels ens informen de la seva probable utilitat com a cuina, en la qual aquest receptacle hauria funcionat com a llar o fogó (fig. 3).

Fig. 3. Form o cuina de teules excavat a l'àmbit II.

Encara que incomplets, es varen definir dos espais més al sud del que acabem de descriure, àmbits III i IV, insinuats per dos murs fets en pedra seca en direcció sud, un dels quals en la mateixa línia que el frontal de l'habitació II. Tot i haver desaparegut el límit sud d'aquests dos àmbits, per notícies orals sabem que un mur situat sota el jardí de la parcel·la veïna feia de tancament per la banda meridional i proporcionava una amplada semblant a la de l'habitació coneguda.

Pel que fa a les estructures excavades a la parcel·la núm. 40, situada a la banda nord-est, cal dir que s'hi va trobar una gran nau de forma rectangular que constitueix el tercer magatzem de *dolia* documentat a les comarques gironines, després dels de l'Olivet d'en Pujol i de la

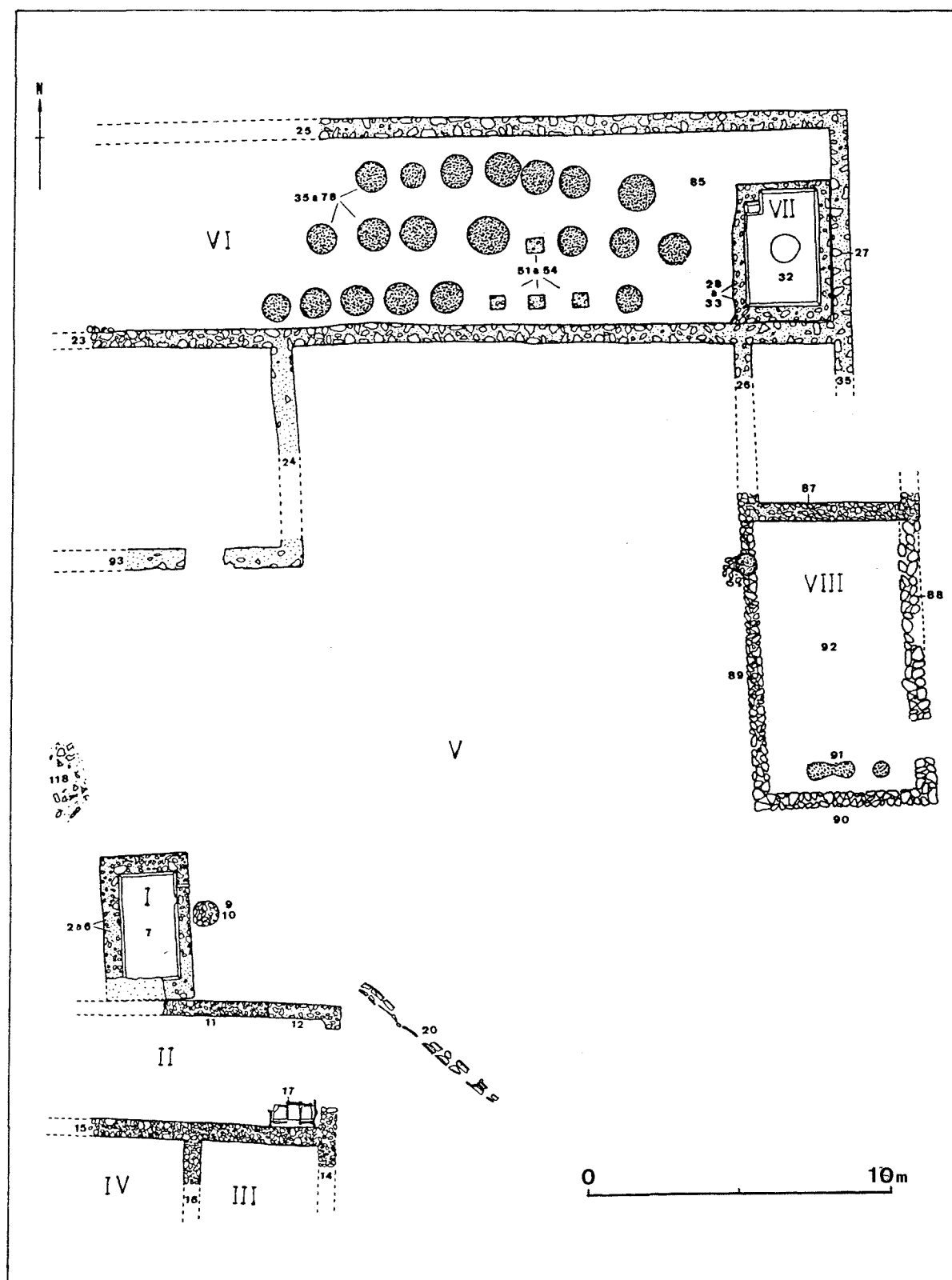

Fig. 4. Planta de les estructures excavades de la part rústica de la vil·la.

vil·la de Tolegassos, amb unes dimensions, incompletes, de 25 metres de llarg per 6,5 metres d'amplada interior. Aquesta nau (àmbit VI), excepte per la banda oest, afectada pel carrer, estava ben delimitada per murs d'una amplada aproximada de 60 cm, fets de rierals de mesures mitjanes i grans, de vegades retocats per aconseguir una cara, i molta argamassa com a element d'unió i solidesa per aguantar el pes de la teulada (fig. . L'estat de conservació no era gaire bo, tan sols s'havien conservat de dues a tres filades de les fonamentacions.

L'excavació a l'interior d'aquest magatzem va permetre demostrar que havia estat ocupat per *dolia*, grans recipients de ceràmica dels quals només quedaven els forats que havien contingut les bases enterrades. Se'n pogueren comptabilitzar, a la part excavada, un total de 20, que estaven disposats ordenadament formant tres filades no gaire

Fig. 5. Fotografia del magatzem de *dolia* vist des de la banda oriental, en curs d'excavació.

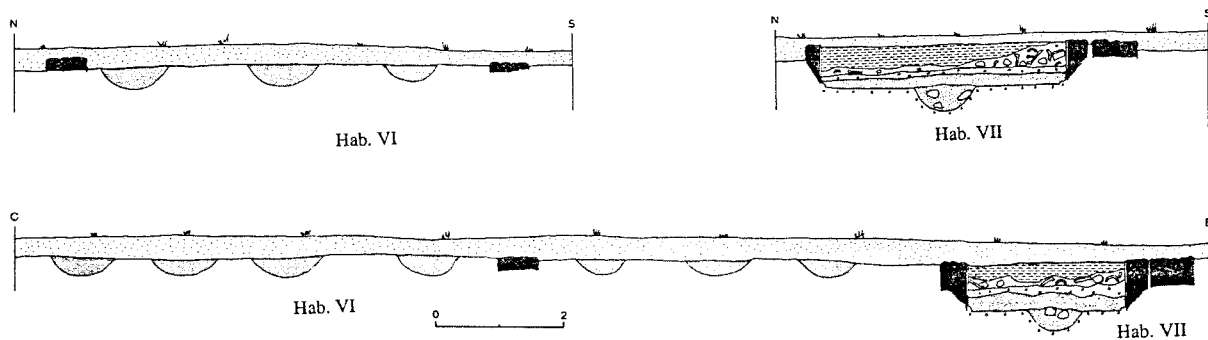

Fig. 6- Seccions nord-sud i oest-est de la nau de *dolia* (Hab. VI) que conté en el seu angle sud-est el dipòsit revestit d'*opus signinum* (Hab. VII).

regulars en sentit longitudinal (fig. 4). A més dels forats que ens marquen la situació dels contenidors, varen aparèixer també quatre basaments (UE 51-54) fets amb pedra i morter, de forma quadrada, tres dels quals estaven col·locats molt a prop de la paret sud de la nau, en línia paral·lela, i el quart centrat amb aquests tres i col·locat cap al centre de la nau. L'estat de conservació de l'estructura fa molt difícil una interpretació funcional d'aquests basaments: suport de la teulada, com vàrem pensar una vegada (Castanyer & Tremoleda, 1992); la concentració d'aquests elements podria marcar algun tipus d'activitat relacionada amb les tasques agrícoles, tot i que la seva vinculació amb el mur sud de la nau, protegit de tramuntana, podria estar relacionada amb una obertura. Aquest magatzem tampoc no presentava complicacions estratigràfiques, ja que sota la capa superficial es podien detectar, no sense esforç, els forats de *dolia* (fig. 3). El farciment de cadascun d'aquests elements fou diferenciat amb la finalitat de fer identificable el material aparegut al seu interior, i s'agrupen entre les UE 35 a 50 i 55 a 78. El nivell de circulació, que no estava marcat per cap tipus de pavimentació, ja que el terra d'argila trepitjat era prou sòlid i acomplia aquesta funció, fou diferenciat amb el núm. 85.

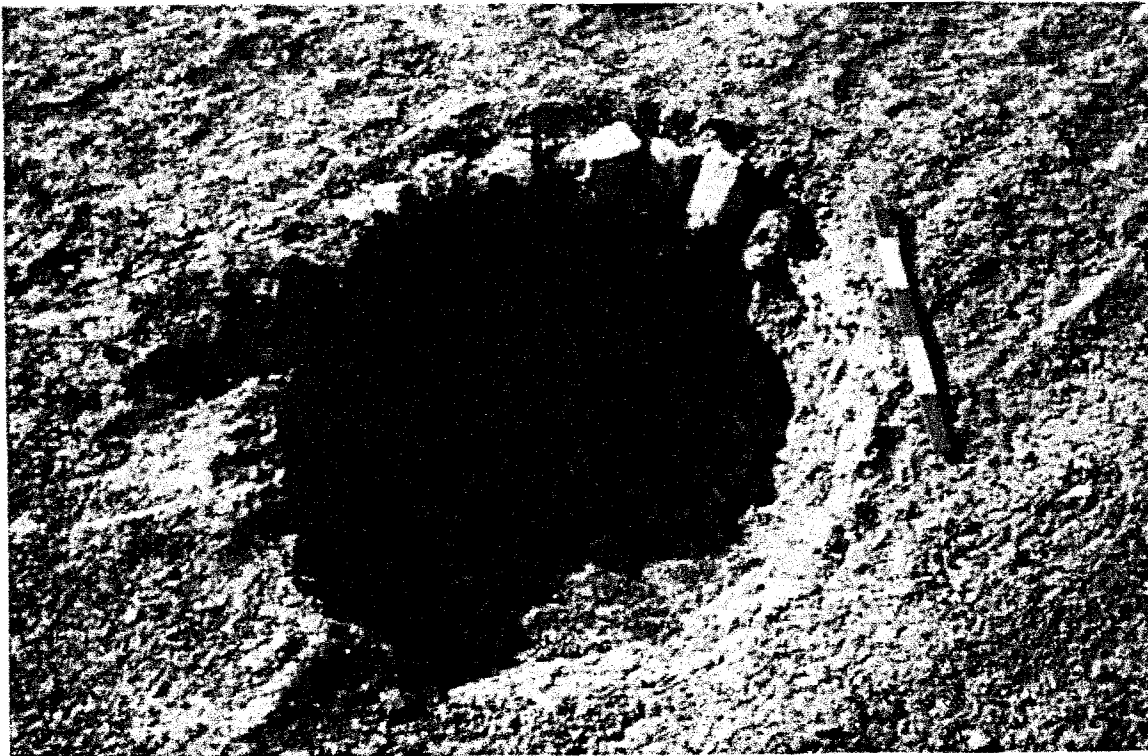
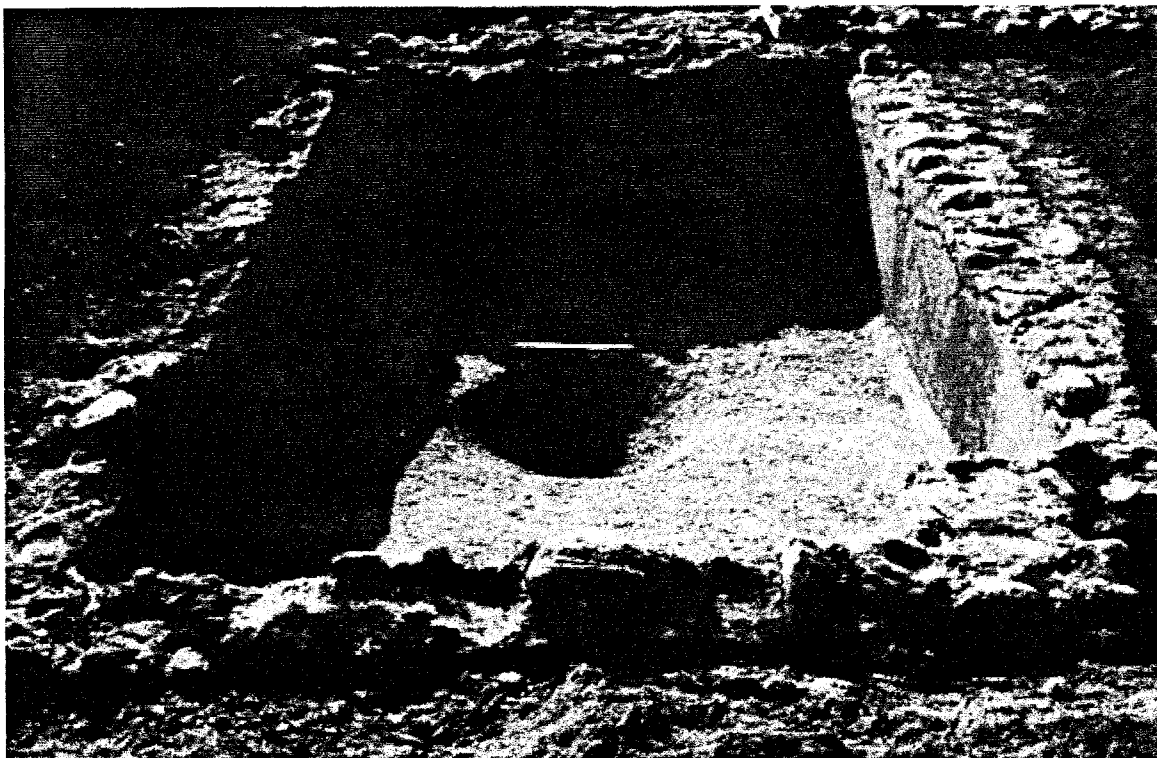

Fig. 7. Forat de *dolium*, a l'interior de l'àmbit VI, amb la vora delimitada per petits rierencs.

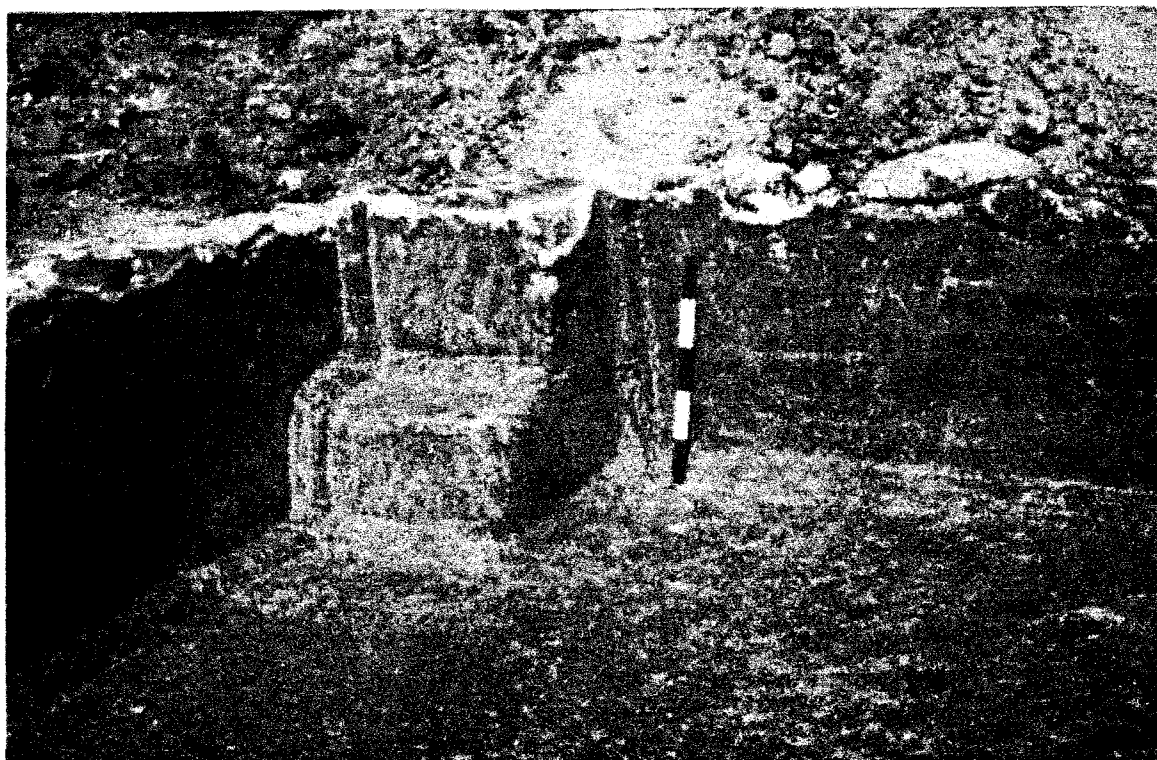
L'estructura més espectacular i més ben conservada a l'interior del magatzem era, però, un dipòsit revestit amb *opus signinum* que servia per a contenir líquids, al qual vàrem anomenar àmbit VII. Amida 3,50 metres de llarg per 2 d'ample; el seu bon estat de conservació, entre 60 i 80 cm d'alçada, és degut al fet que estava excavat al subsòl i va quedar afectat pels treballs del camp només en la part superior. Està situat a l'angle sud-est de la nau, adossat a la cantonada i definit per quatre murs (UE 28 a 31) que estan revestits interiorment amb el mateix material que el terra: un paviment hidràulic

que el feia totalment impermeable. A la cantonada nord-oest es va construir un graó, també revestit, que servia per a accedir a l'interior (UE 33). Totes les juntures estaven curosament resseguides per una mitja canya que les reforçava i facilitava la neteja de

A dalt, fig. 8. Dipòsit revestit amb *opus signinum* situat a l'interior del magatzem de *dolia*.

A baix, fig. 9. Detall del graó revestit amb *signinum* per accedir a l'interior del dipòsit.

l'interior del dipòsit. El sòl no és totalment horitzontal, sinó que té una lleugera inclinació cap a la part central, on es va construir un forat de decantació en forma de caçoleta semiesfèrica d'un metre de diàmetre, element habitual i imprescindible per a la neteja i manteniment d'aquesta mena de contenidors (UE 34) (fig. 8).

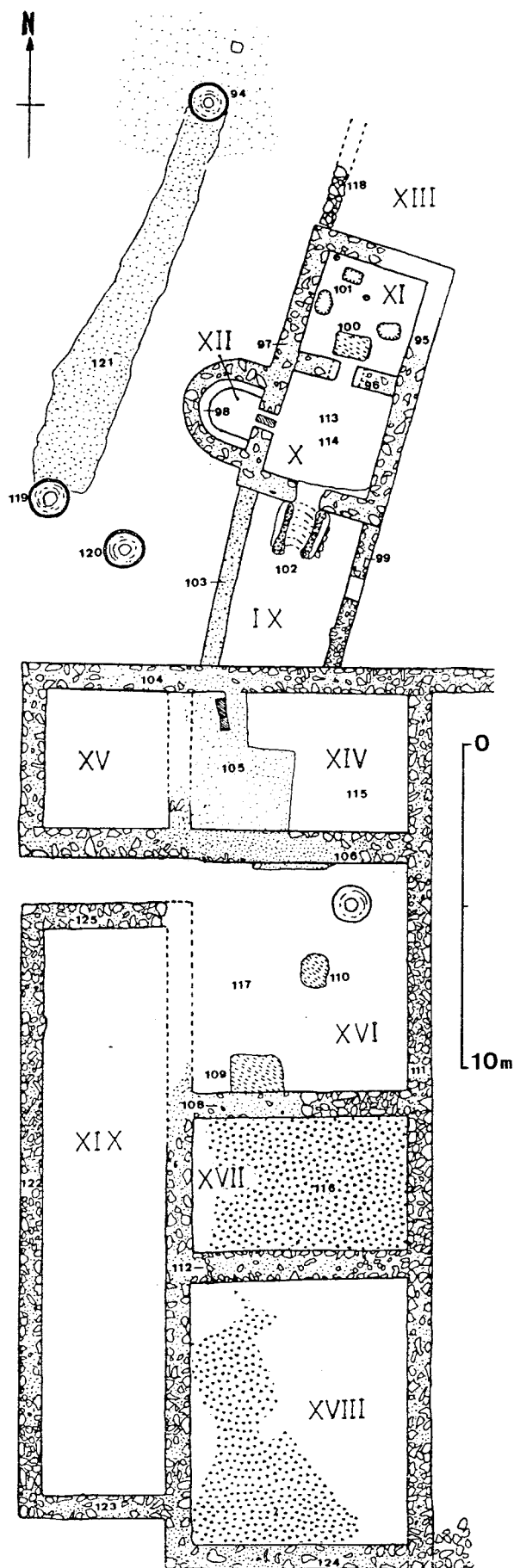
L'interior del dipòsit del magatzem era l'únic lloc que presentava el sediment estratificat. Aquí fou possible distingir sis nivells: el primer, UE 79, apareixia des que aflorava l'estructura, sota l'estrat superficial, fins a un nivell d'enderroc (UE 80), que no era general, sinó que es concentrava al costat sud i era el resultat de la caiguda de la teulada i el mur perimetral; sota aquest enderroc parcial hi havia un estrat de la mateixa composició que el primer, que es va formar contemporàniament i fou igualat (UE 81). Cal dir que en aquests primers nivells va aparèixer la quasi totalitat del material arqueològic. Sota aquests estrats n'aparegueren d'altres amb una composició totalment diferent i pràcticament estèrils; una capa de terra marró-beix, argilosa, poc potent i uniforme; un estrat sorrenc amb molta calç i material de construcció barrejat i desfet i, finalment, sobre la superfície del paviment de *signinum*, una finíssima capa de llims, producte del fang format i dipositat després de l'abandonament del dipòsit (UE 82 a 84) (fig. 3).

Del mur de tancament sud del gran magatzem sortien tres murs i és molt probable que definissin altres àmbits, que no van ser excavats, en direcció a la part oberta central de la vil·la, segurament un porticat obert des de l'espai central. En tot cas, l'extrem nord-est del pati estava delimitat per una altra nau, en aquest cas de dimensions més modestes, 10 m de llargada per 5 m d'amplada interior, identificada com a àmbit VIII. Els murs que delimiten aquest espai rectangular no són homogenis: mentre que el tancament nord té una amplada de 60 cm, està fet amb pedres i argamassa i sembla més vinculat a la nau que trobem més amunt, els altres murs són una mica més estrets, 50 cm, i estan fets únicament amb rierals units en sec o amb fang. Només a la part nord del mur que tanca per la banda de ponent (UE 89) hi trobem un reforç amb morter de calç, segurament per donar suport al porticat que s'obre al pati. A la banda oriental de la nau es trobaria l'única porta per accedir a l'interior. Sobre el nivell de circulació, format per les mateixes argiles del subsòl, es va trobar, concentrat a la meitat sud, un potent enderroc de la teulada, UE 92, que va permetre excavar *in situ* les restes de dos o tres *dolia* que estaven col·locats en aquesta banda de la nau i gairebé tot el material arqueològic.

Tot i que ens manca el límit sud/sud-oest, podem veure que les estructures d'aquest sector estaven organitzades a l'entorn d'una gran àrea interior, no coberta, que funcionava com a pati (àmbit V). L'accés principal des de la zona de vivenda es definia entre l'habitació I i l'àmbit VII, tot i que l'habitació II obria també directament a ell. El pati estava travessat en diagonal per una canalització en forma de V, feta amb *tegulae* clavades obliquament al terra, que devia recollir i desguassar les aigües en direcció sud-est.

LA PART RESIDENCIAL

Com hem dit abans, el sector que hauria estat destinat a habitatge es concentrava a la banda oest. D'aquest conjunt d'estructures en tenim dues parts clarament diferenciades, tant en l'àmbit estructural com pel que fa a la seva orientació. La que se

situa més al nord conforma un conjunt termal, compost per diverses sales; mentre que l'altra part, situada més al sud, és una estructura bàsicament rectangular compartimentada amb diverses estances.

Les termes

Si ens centrem en la descripció del conjunt termal observem, respecte a la resta d'estructures de la vil·la, un estat de conservació molt més gran, a l'entorn dels 50 cm de profunditat, perquè eren les habitacions que havien tingut l'hipocaust i, per tant, els seus paviments eren més baixos per poder deixar els nivells de circulació a l'alçada de tot l'edifici. Aquest conjunt està format, en primer lloc, per una habitació que contenia les restes del forn que proporcionava escalfor a les sales següents. Està definida per dues parets laterals, est i oest, que s'entreguen als angles de l'habitació contigua al nord; el límit sud ha estat clarament modificat per la creació del cos rectangular al qual s'adapta. El mur del costat de ponent és una estructura molt feble, sense pedres, només amb algun còdol barrejat amb grava i nòduls de calç que formaven una mena de morter molt deteriorat. La paret del costat oriental, en canvi, era feta amb pedres de mida petita i mitjana lligades amb argamassa, de poca qualitat, amb una obertura situada al centre del tram. L'estructura del forn era molt senzilla (UE 102), estava formada només per dues parets laterals de pedra refractària i fang cuit de color vermellós, lleugerament corbades, que deixaven espai per a un petit canal amb el sòl de terra cuita i gran quantitat de cendres al damunt, producte d'una

Fig. 10. Planta de les estructures excavades de la part urbana de la vil·la.

combustió continuada de llenya al seu interior (fig. 11). La resta de l'habitació, destinada segurament a emmagatzemar llenya per cremar, era al nivell de les argiles naturals.

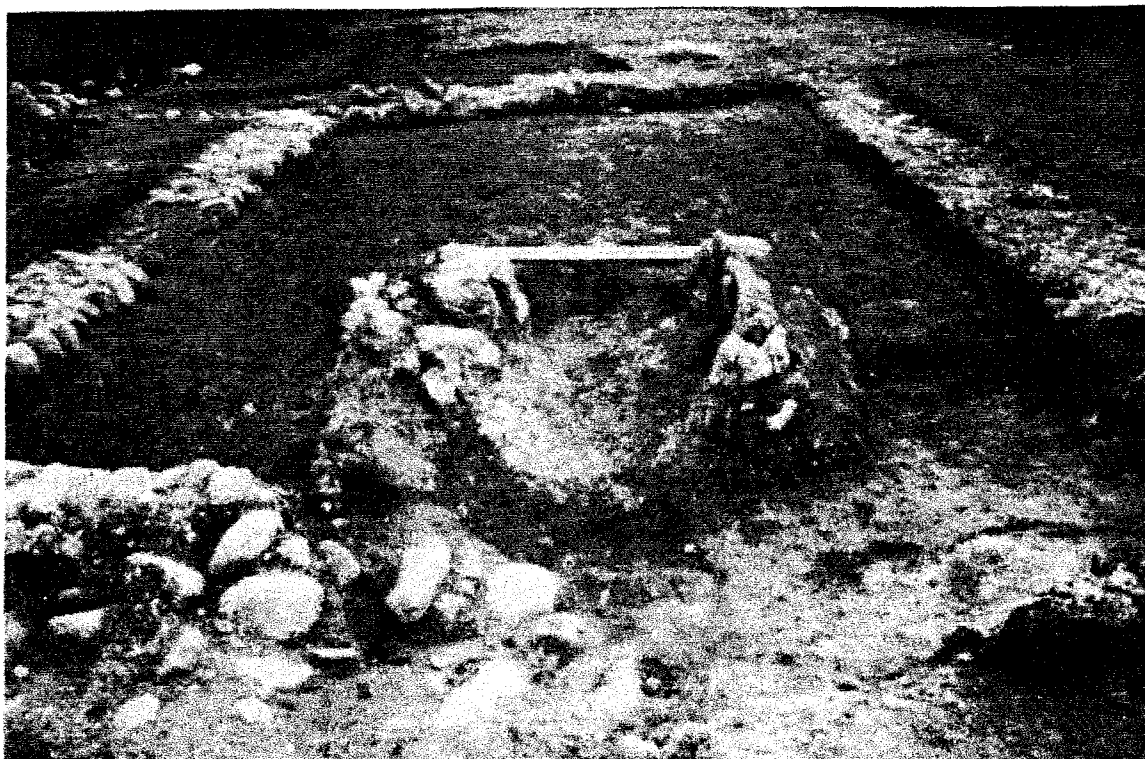

Fig. 11. Forn que donava escalfor a les termes.

Els tres àmbits següents (X, XI i XII) formaven el cos central de l'edifici termal i això es posava en evidència per una aparent unitat constructiva (fig. 8). Els murs eren de bona qualitat, d'elaboració cuidada i anaven revestits interiorment amb *opus signinum*. Les dues primeres, el *caldarium* (sala calenta) i el *tepidarium* (sala tèbia), respectivament, són dues habitacions quadrades, de mesures idèntiques, amb 3,25 m de costat per l'interior. El mur sud de l'habitació X, que estava en contacte amb el forn i devia tenir un arc per deixar circular l'aire calent, estava pràcticament destruït del tot per una rasa en diagonal que va servir per a passar els cables de l'enllumenat públic col·locat resseguint la vorera del carrer. Tenia restes de revestiment per la cara interior, a la qual s'entregava un paviment de *signinum* molt ben conservat que formava el sòl de l'habitació, en el qual no quedaven restes dels petits pilars (*suspensurae*) que servien per a aguantar el pis de circulació superior i deixaven un espai inferior per on circulava l'aire calent. Aquesta sala calenta tenia un mur continu de 60 cm d'amplada, de molt bona qualitat, que feia de límit est compartit també per la sala tèbia, situada més al nord, escapçat per la vorera del carrer modern. Per la banda oest, en canvi, el mur tenia una obertura molt estreta que deixava pas a una petita dependència de forma absidada, habituals a les termes que servien de petita piscina on es podien refrescar els que eren a la sala calenta. En origen tenia la part interior del mur semicircular també revestida amb *signinum* que, més tard, fou modificada i empetitida en adossar-hi un mur de *tegulae* lligades amb argamassa que resseguia l'esmentada estructura (fig. 14), probablement es

va fer per reparar algun problema estructural com esquerdes o fuites. El sòl d'aquesta habitació era lleugerament més baix que el del *caldarium*, i pavimentat amb una capa de morter finíssim i molt ben conservat. El llindar de l'obertura estava format per un fragment de *tegula* horitzontal encastat en un llit de morter.

El *caldarium* i el *tepidarium* estaven separats en el moment inicial per un mur mitger, al centre del qual hi havia una petita obertura de 50 cm, semblant a la que donava a la sala absidada, però en aquest cas no hi havia cap canvi de nivell, sinó que el mateix paviment de *signinum* tenia continuïtat. Aquesta distribució en dues sales fou modificada per l'arrasament del mur mitger, que va convertir els dos espais en una sala única, i amb l'eliminació de les columnetes de l'hipocaust, cosa que degué succeir amb l'amortització de la funció termal com a tal d'aquests àmbits. A la sala tèbia, però, el paviment presentava diversos forats, probablement fets també posteriorment, dos de forma irregular a les bandes est i oest, mentre que prop de l'angle nord-oest n'hi havia un altre que va tallar el paviment d'una manera molt regular i definia un rectangle de 40 per 60 cm, prop d'aquests n'hi havia dos més de petits de forma més o menys circular; al sud de la sala, i centrat amb l'eix de circulació, es va trobar encara un altre element rectangular, en aquest cas format per fang cuit.

Més al nord d'aquesta habitació va aparèixer un altre mur, adossat clarament amb posterioritat a l'estructura que hem descrit; es tractava d'una paret de pedra seca de mida mitjana i força regular, que connectava amb l'angle nord-oest del *tepidarium* per definir un espai nou (àmbit XIII) que no va poder ser excavat perquè l'asfalt del carrer el cobreix.

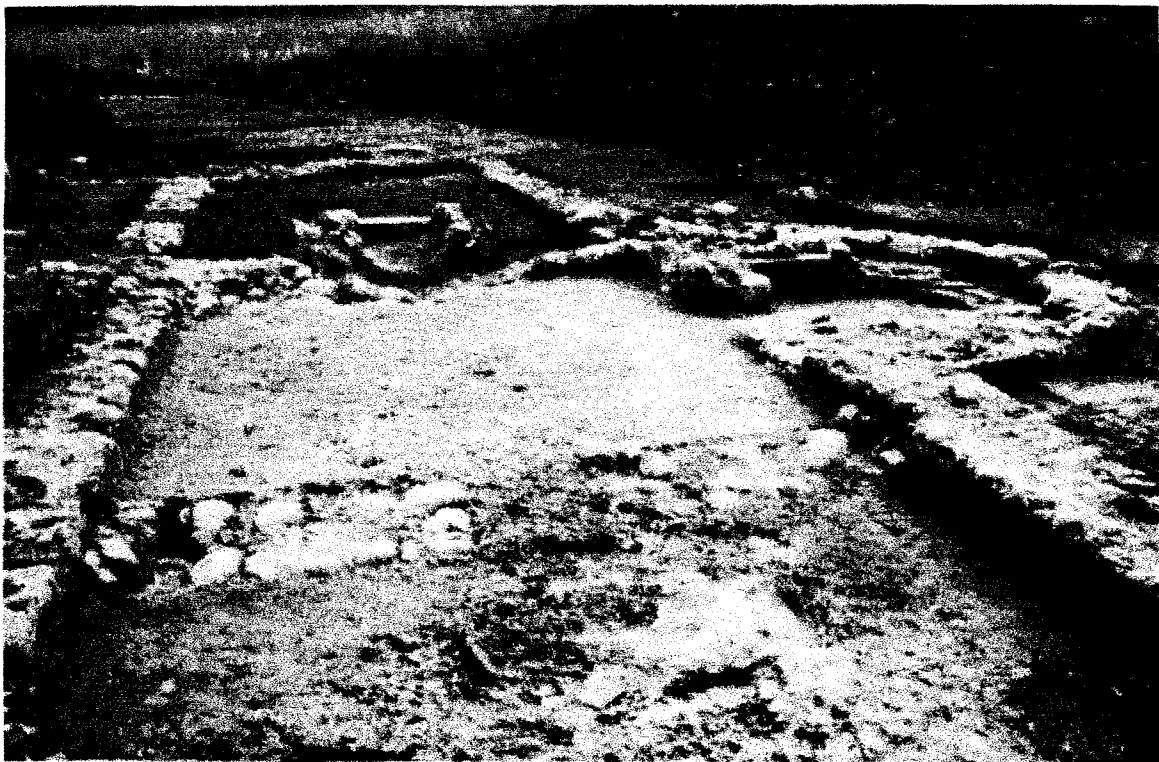

Fig. 12. Vista general de l'edifici termal. En primer terme el tepidari, després la sala d'aigua calenta o *caldarium* i, darrere seu el *praefurnium*. En darrer terme, i en un estat de conservació molt dolent, les habitacions de vivenda.

A dalt, fig. 13. Estructura absidada adossada al *caldarium*.

A baix, fig. 14. Detall de la reparació feta amb parament de *tegulae* que revesteix l'estructura original.

Aquestes habitacions estaven farcides únicament per un potent enderroc de pedres i terra que va aparèixer sota el nivell superficial (UE 113) i cobria directament els paviments, amb poc material ceràmic, entre el qual destaquen diversos *tubuli* que

servien per a conduir l'aire calent.

Per la banda oest i a l'exterior de l'edifici termal es varen trobar tres *dolia*, dos dels quals estaven comunicats per una mena de canal o rec que es va trobar farcit amb un enderroc de teules, amb la particularitat que el que estava més al nord estava tombat a l'inrevés, ben col·locat boca avall, disposició que sembla revelar una funció específica. La terra del seu interior va rebre el núm. UE 94.

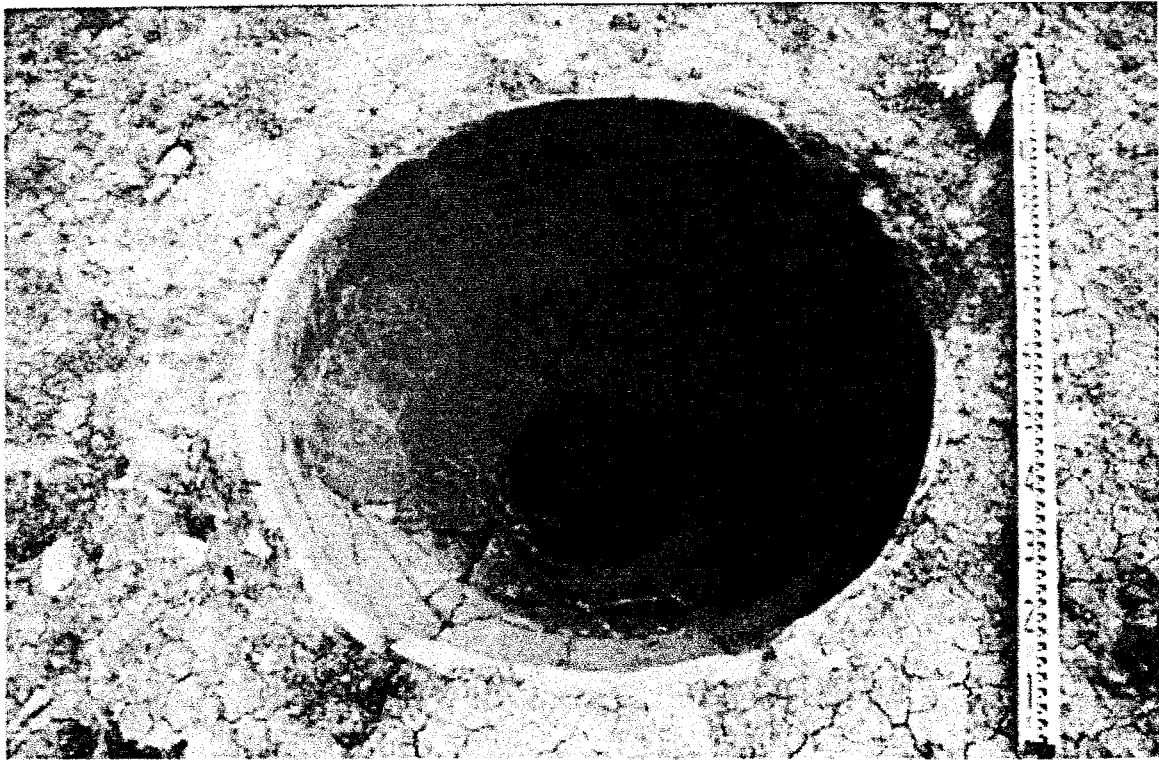

Fig. 15. *Dolium* seccionat per la meitat i col·locat boca avall per fer la funció de fossa sèptica que es localitza darrera l'edifici de les termes.

L'habitatge

El cos rectangular al qual trobem adossat l'edifici de les termes tenia un estat de conservació molt més dolent, ja que el seu nivell de circulació estava a una cota més alta. Les parets perimetrals, que marcaven els límits de l'edifici, tot i que es conservaven per sota el nivell de paviment, tenien unes fonamentacions molt potents, entorn dels 80 cm d'amplada, construïdes amb rierals i morter de calç, que podien arribar a superar el metre de profunditat.

L'organització de l'espai es va realitzar en una filada de quatre grans habitacions (àmbits XIV, XVI, XVII i XVIII), de gairebé 7 m de profunditat, però d'amplada desigual, tancades pel darrere per una gran nau, més estreta, de 4 m de profunditat per 25 m de llargada, només compartimentada per una entrada en corredor, mitjançant la qual es podia accedir a les altres habitacions (àmbits XV i XIX). Els murs de separació entre aquests àmbits havien desaparegut pràcticament del tot. A l'interior de la primera d'aquestes habitacions, de 4 m d'amplada, sota un dèbil nivell d'enderroc i farciment, apareixia la compacta argila marró pròpia del sòl natural; per la banda occidental, en

canvi, apareixia una gran taca de morter i picadís de ceràmica, al damunt de la qual encara es conservaven dues teules planes senceres, la qual cosa sembla marcar restes d'estructures que es troben completament arrasades. El mur de separació entre les habitacions XIV i XV estava també només insinuat. L'habitació XVI, a la qual s'accedia directament per mitjà del corredor, era pràcticament quadrada i tenia al seu interior dues grans taques de cendres i terra cremada, cobertes per les restes d'un gran enderroc, UE 117, i per les restes d'un *dolium* a l'angle nord-est. L'àmbit següent (àmbit XVII) tenia unes dimensions semblants a la primera, 4 m d'amplada, i malgrat el mal estat de conservació, era la que tenia les restes més evidents d'haver estat pavimentada amb un *opus signinum* que en alguns punts només conservava la preparació. Finalment, l'habitació XVIII era la més grossa de totes, amb 8,40 m d'amplada, que conservava també restes molt malmeses de la pavimentació.

EL MATERIAL ARQUEOLÒGIC

Durant les campanyes d'excavació iniciades els mesos de desembre i gener de 1991 i 1992 i els mesos de gener i febrer de 1993, foren recollits en superfície, després d'haver fet passar la màquina per retirar les terres estèrils dipositades al damunt, uns quants objectes, preferentment ceràmica, que, encara que sigui de passada, val la pena comentar, ja que ajuden a precisar la cronologia de l'estació. Destacaríem un fragment de base d'un bol, potser assimilable a la forma Drag. 37, de T.S. sud-gàl·lica, un dels rars fragments d'aquesta producció localitzats a la Font del Vilar, un peu d'àmfora llarg i engruixit amb argila beix ataronjada i amb una engalba exterior grogosa que recorda els exemplars de la forma Keay XIX, alguns fragments d'olla de perfil en S, en ceràmica reduïda grollera, i alguns interessants fragments de ceràmica estampada paleocristiana, nom peculiar i no gaire precís però enormement estès i que, per tant, val la pena continuar fent servir per entendre'ns i que utilitzarem al llarg d'aquest treball, produïda al sud de la Gàl·lia amb dues variants principals i en dues tècniques d'enfornar (oxidades i reduïdes), amb unes peces d'argila beix o ataronjada i vernissos vermells i unes altres de color grisós, més o menys fosc, sempre amb una decoració estampada, majoritàriament de temàtica geomètrica o geomètrico-floral. Entre les reduïdes, detectem un bol de llavi alt i lleugerament obert de la forma Rigoir 18 o similar i un fragment de fons amb decoració interior de cercles concèntrics fets de punts quadrats; entre les oxidades, un fragment de paret amb un motiu de rombes (quatre) inscrits repetint-se a l'entorn del recipient.

UE 79

El material d'aquest estrat té un interès extraordinari per aproximar-nos amb precisió a la data d'abandonament de les dependències del sector nord de la vil·la. No era especialment abundant, però, en canvi, prou clar per ajudar a la datació del context. Fou excavat a l'interior del dipòsit revestit amb *opus signinum* (àmbit VII), que es trobava a l'angle sud-est del gran magatzem de *dolia*, exclusivament als nivells superiors.

Destaca un conjunt de tres plats de mida notable, un dels quals (fig. 16, 1) correspon a la T. S. africana D, forma Lamboglia 51 A o Hayes 59, del segle IV i principi del V (Hayes, 1972, p. 96-100; Atlante, 1981, p. 82-83), de llavi desenvolupat i recte i amb un peu residual i sense cap funció. Mostra en el fons intern una decoració estampada on alternen cercles concèntrics de mida notable i grans palmetes amb forta nervadura central i de contorns arrodonits (cercles punxó Hayes 27, probablement, i palmeta Atlante, núm. 116), que s'han de relacionar amb els estils A(II) o A(III) de Hayes amb datacions proposades entre el 350-420 i 410-470, aproximadament (Atlante, 1981, p. 123). Per les característiques de la decoració, grossa i que sembla deixar sense decorar la part central, sembla que seria adequada una datació de primera meitat del segle V. Els altres dos corresponen a les dues variants de la ceràmica paleocristiana estampada, oxidada i reduïda. Tots dos s'han de classificar dins de la forma Rigoir 1, i el producte oxidat, molt gastat i amb el vernís força perdut, mostra una decoració de cercles radiats de mides molt diferents (23 mm el més gros i 6 mm el més petit, i altres de 14 mm, i d'11 mm els més nombrosos, que formen, potser, una corona circular) i

decoració a la cara superior del llavi amb un punxó de cercle de petits quadrats i radis que es repeteix constantment l'un al costat de l'altre, quasi tangents. Aquest plat, a més, conserva a la paret externa una senzilla decoració a base d'un solc poc profund però evident, realitzat abans de coure, fent una ziga-zaga que dona la volta a l'objecte. Recorda notablement uns motius similars sobre la forma Hayes 59, per exemple, que és idèntica a la Rigoir 1 i que en podria ser la font d'inspiració (fig. 16, 2). La peça grisa és de qualitat extraordinària, amb l'argila dura i el vernís brillant i ben conservat. La decoració és molt més complexa: en el fons intern, a partir d'un petit cercle en posició central, s'ordenen tres corones circulars, dues ocupant el mig i juxtaposades i l'altra, més allunyada. Uns cercles impresos molt subtils limiten les faixes decorades. La més pròxima al centre és a base de palmetes triangulars, molt fines, i entre una i l'altra hi ha quadrats amb escacats en diagonal; la segona és idèntica, i la tercera, a base de petits cercles radiats molt i molt fins de gran qualitat i molt ben impresos. La cara superior del llavi presenta una decoració de rectangles amb escacat en diagonal interior (sempre el mateix punxó), l'un al costat de l'altre i de vegades tangents i secants, i la vora dentada (fig. 16, 3).

D'aquesta ceràmica transpirinenca assenyalen també un bol gris amb un vernís excel·lent, forma Rigoir 6 A o B, amb decoració exterior organitzada en dues bandes separades per un solc. La faixa superior és a base de quadrats amb escacat, i la inferior, amb arcs o ferradures juxtaposats, dins de cada un dels quals es disposa una palmeta (fig. 18, 1). Entre la producció oxidada, molt més malmesa, assenyalen un bol de llavi recte i evident que assimilariem a la forma Rigoir 3 C però de mida menor, amb la vora serrada (fig. 18, 2), i un gran vas de parets robustes i lleument obertes que recorda de lluny la forma Rigoir 21, amb grans palmetes triangulars impreses exteriorment (fig. 10, 1).

L'excavació proporcionà també uns quants fragments d'àmfora on destaquen dos peus, un d'ells motllurat i característic de les produccions tardanes però que no hem sabut classificar (fig. 19, 6), una vora de la forma Almagro 51 A/B o Keay XIX, sud-hispànica, amb una cronologia que se situa entre les darreries del segle tercer i mitjan/final del cinquè (fig. 19, 8). Assimilem a aquesta forma una nansa, i finalment caldria esmentar-ne una altra, amb crestes evidents d'argila taronjosa marró, molta mica i altres puntets de quars i negres, també tardana (fig. 17, 6 i 7).

Quant a les ceràmiques comunes oxidades, cal que ens referim a la vora d'una gerra o ampolla, de coll estret i probablement alt, de llavi desenvolupat i recte, amb una argila ataronjada i fina (fig. 17, 3), i, especialment, un altre recipient de pasta semblant i de base plana, de panxa globular i coll estret i alt que té paral·lels en l'abocador del fòrum provincial de Tarragona (TED'A, 1989, p. 223, fig. 6.129), amb una datació de mitjan segle cinquè (fig. 17, 4). És important la col·lecció de morters (fig. 19, 1 a 5) de formes diverses, on destaquen, tanmateix, alguns atuells de perfil tardà, semblants també als identificats a l'abocador tarragoní suara esmentat (TED'A, 1989, p. 209). Pel que fa a les ceràmiques reduïdes grolleres, cal que esmentem algunes olles de perfil en S (fig. 17, 5) i una cassola alta, de base lleument bombada, i dos aplics ornamentals, contraposats, com si es tractés d'unes nanses (fig. 16, 4). D'aquesta mena de recipients, n'hi ha a l'abocador de Vila-roma a Tarragona (TED'A, 1989, 7.9) i sovintejaven entre aquest tipus de ceràmica el de les excavacions de l'edifici tardà de la Ciutadella de

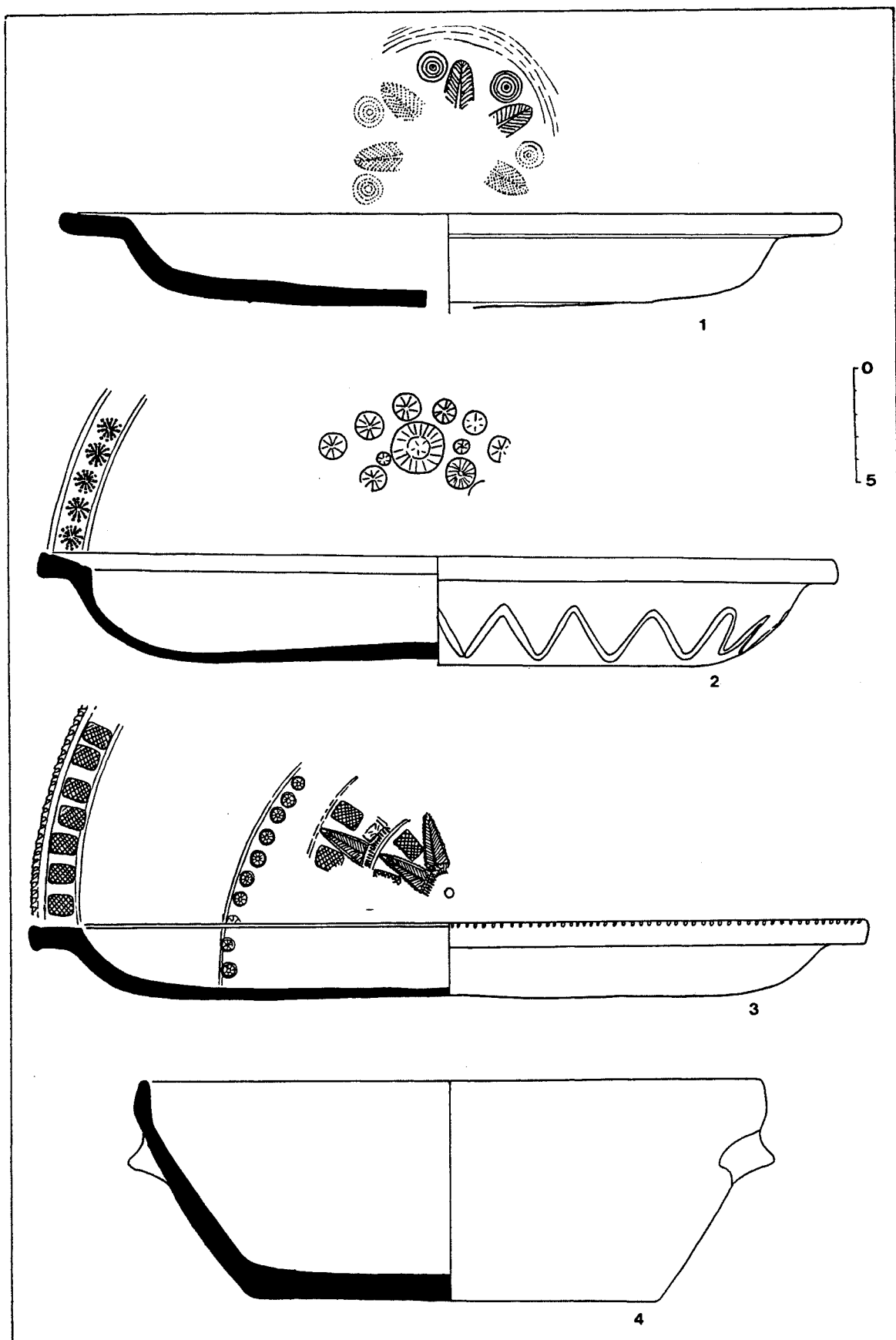

Fig. 16. (UE-79): 1- T.S. africana clara D; 2 i 3- ceràmica paleocristiana; 4- ceràmica reduïda de cuina.

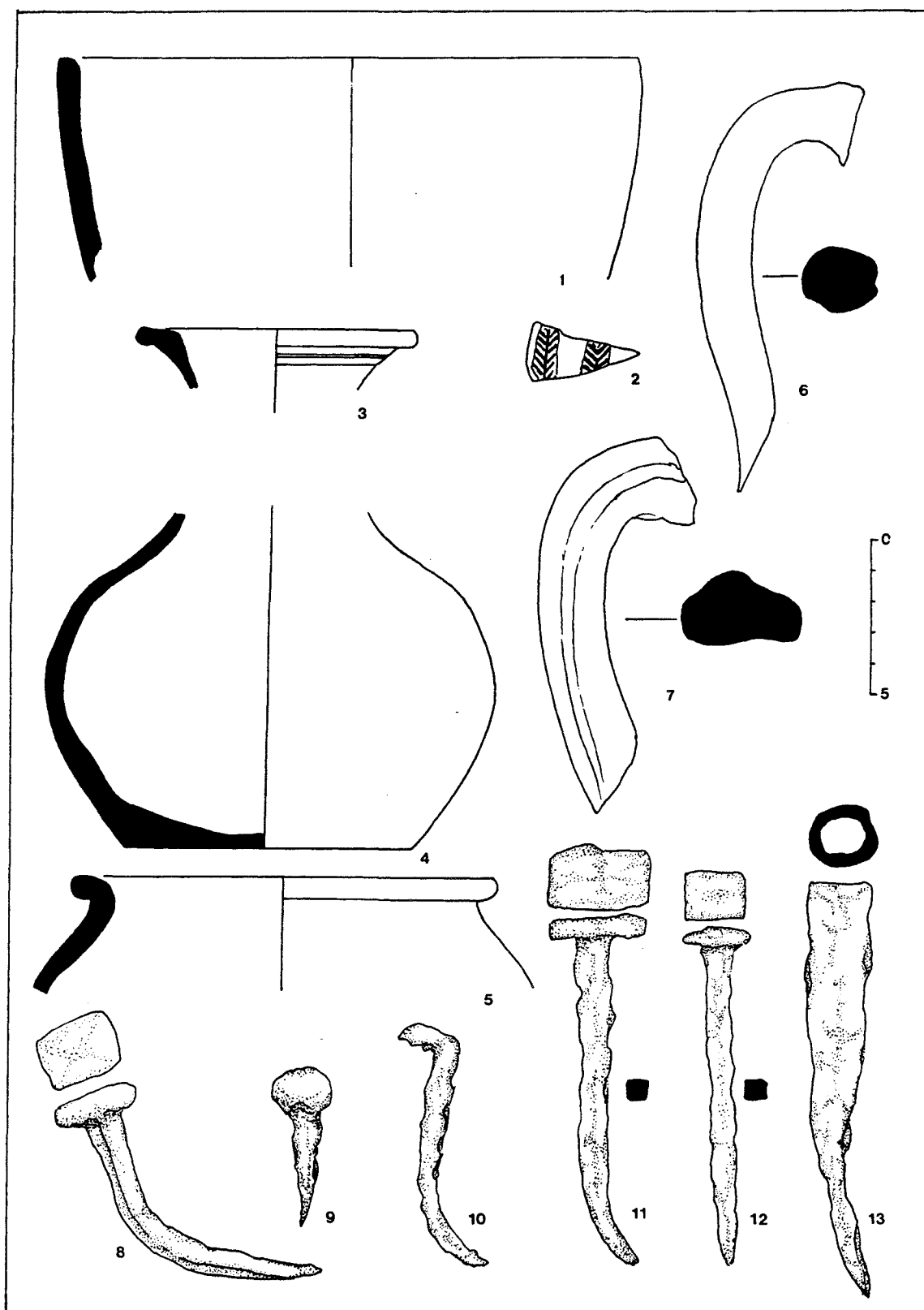

Fig. 17. (UE-79): 1 i 2- ceràmiques envernissades d'importació; 3 i 4- ceràmica comuna oxidada; 5- ceràmica reduïda de cuina; 6 i 7 nanses d'àmfora; 8 a 13 ferros.

Roses.

Molt interessant resultava el conjunt de vidres amb plats, fruïteres (o similars), gots i copes amb decoracions en relleu, d'una notable qualitat i que recorden les formes i les característiques de conjunts semblants de datació tardana, tal com passa, per exemple, a Vila-roma (TED'A, 1989, p. 329-349) (fig. 18, 3 a 7).

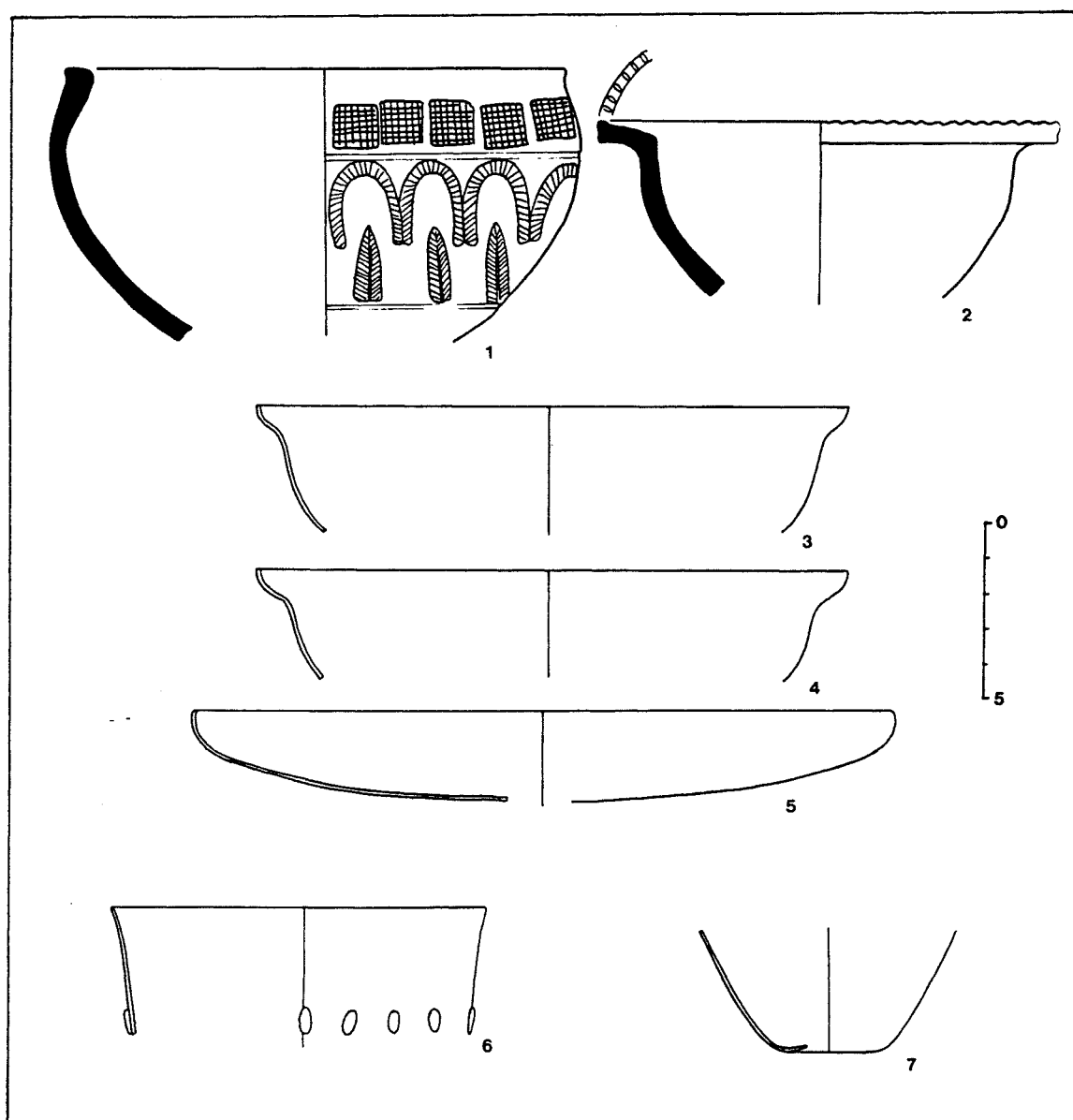

Fig. 18. (UE-79): 1 i 2- ceràmica paleocristiana; 3 a 7- vidres.

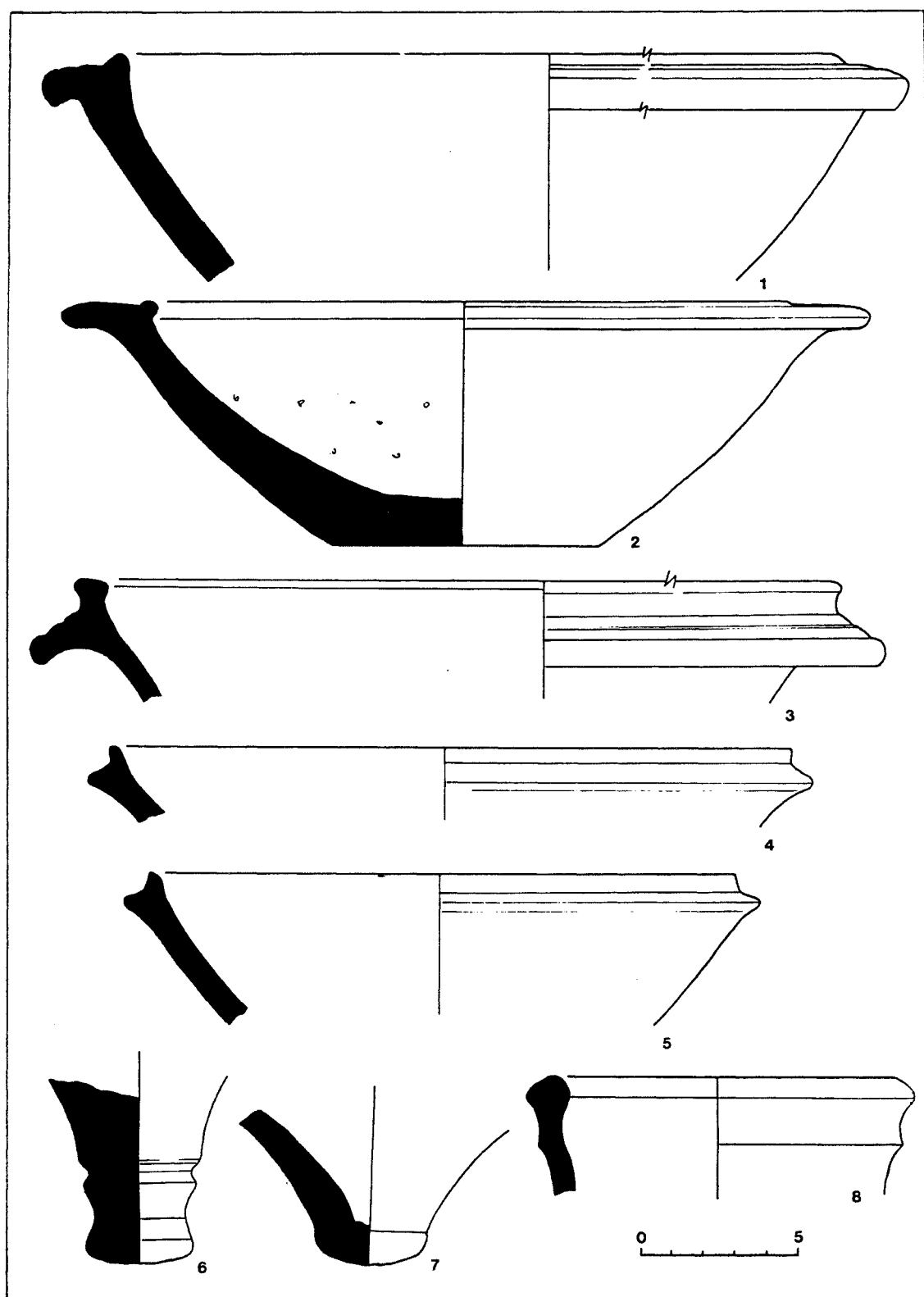

Fig. 19. (UE-79): 1 a 5 morters; 6 a 8 àmfores.

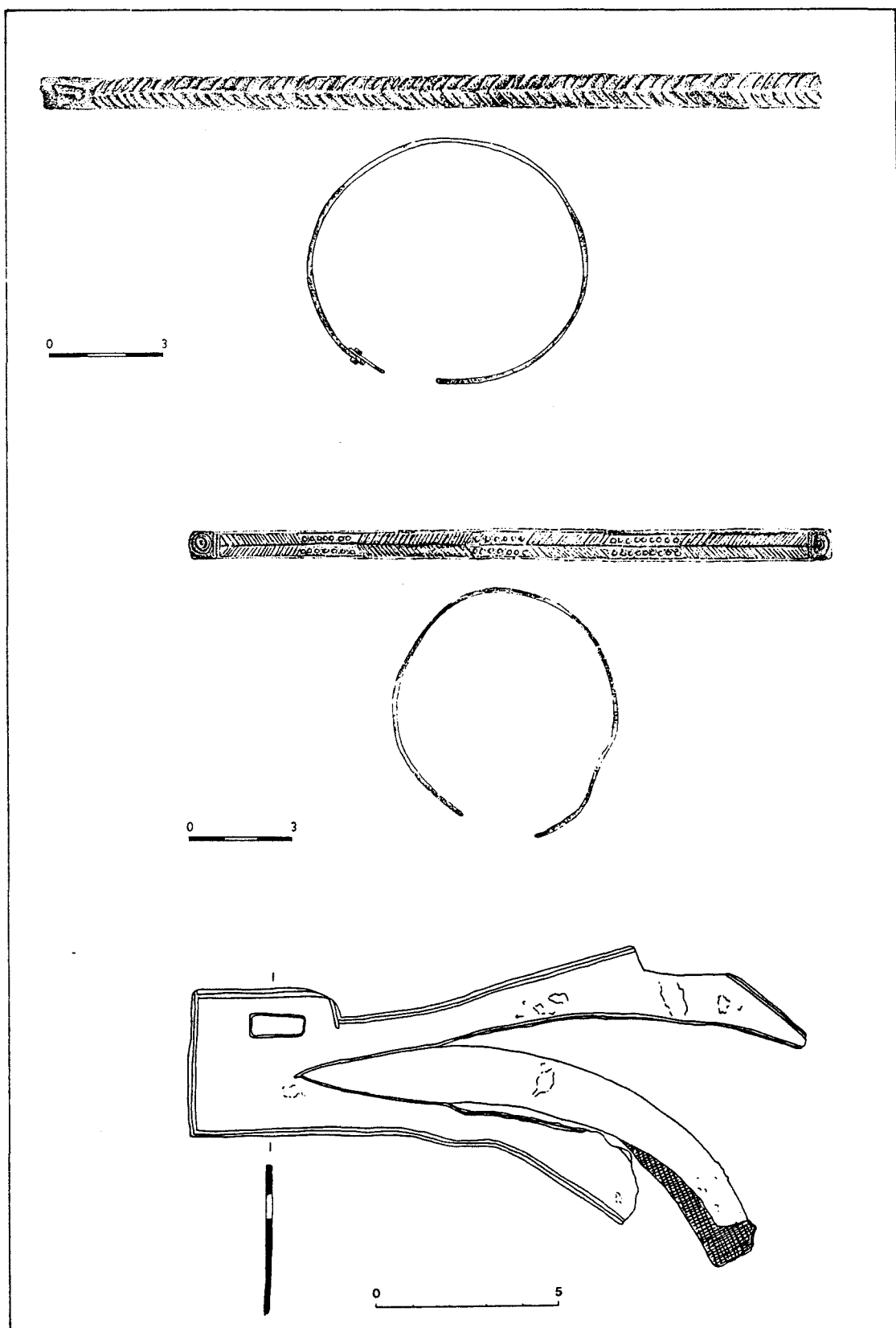

Fig. 20. (UE-79): 1 i 2- braçalets de bronze decorats; 3- aplic de bronze d'un pany de porta.

Pel que fa als objectes metàl·lics, cal referir-se a dos braçalets de bronze, molt ben conservats, senzills, fets amb una banda plana d'un centímetre d'amplada i decorada exteriorment amb un punxó, alternant, respectivament, un motiu en espiga i dues línies de perletes en relleu, a l'entorn d'un eix en relleu. Als dos extrems, dos cercles concèntrics (fig. 20, 3). L'altre braçalet té una decoració més senzilla que l'anterior. Es tracta, igualment, d'una banda plana d'un centímetre d'amplada, decorada per la part externa i de la qual només coneixem amb certesa un dels extrems, en el qual es conserva una part del reblatge que el fixava amb l'altre tros. La decoració es limita a un motiu d'espiga (fig. 20, 2). També té interès una placa de bronze gairebé sencera i en bon estat de conservació. Un dels extrems és de forma quadrada, completament plana i amb un forat de forma rectangular situat a tocar d'un dels angles; d'aquest extrem arrenquen tres braços, dos dels quals són plans i acaben en punta, mentre que el central és semicircular. La decoració és molt senzilla i es limita a una petita incisió que voreja tota la peça, llevat de l'esmentat braç central. Devia tenir alteracions ja des de temps antics, tal com sembla demostrar el retall fet en la part final d'un dels braços laterals. Malgrat que no en coneixem cap paral·lel idèntic, pensem que podria tractar-se de l'aplic exterior d'un pany de porta (fig. 20, 1). Entre les eines de ferro cal assenyalar una gran col·lecció de claus de mides variables, una grossa pua de rasclet i una virolla de llança o javelina (fig. 17, 8 a 13).

UE 35-78

Aquest grup d'estrats, amb menys troballes però quasi idèntic a UE 32 (79), correspon a les terres que omplien els forats deixats al sòl del magatzem després de l'extracció de les grans gerres ceràmiques i, per tant, a la inutilització o amortització de la nau de *dolia* com a tal. En efecte, entre la ceràmica fina d'importació hauríem d'esmentar dos petits plats/tapadores de la forma Rigoir 30, en ceràmica grisa, un d'aquests està decorat a la paret exterior a base de petits cercles concèntrics juxtaposats formant una corona circular i l'altre amb una mena d'el·lipse allargassada i estreta amb cercles minúsculs a l'interior, disposats radialment (fig. 21, 1-2); entre la producció oxidada, recordem un bol (forma Rigoir 15 a o similar) de parets obertes i llavi engruixit amb decoració a la paret externa a base de cercles de petits traus quadrats, mal impresos, l'un al costat de l'altre (fig. 21, 3). Només hem recuperat un fragment de T.S. africana D, informe i decorat a base de corones circulars concèntriques formades per cercles seguits (dos) i l'exterior radial, que correspondria als estils A(II) o A(III) de final segle quart/mitjan segle cinquè (Atlante, 1981, p. 123-125, núm. 17) (fig. 21, 4). Ressenyem la vora d'un morter de perfil conegut (fig. 21, 7) i una bona col·lecció d'ampolles, gots i recipients diversos de vidre, un dels quals mostra una elegant decoració de semiesferes impreses (fig. 21, 5-6).

L'única forma d'àmfora recuperada, una nansa, és difícil d'atribuir a un recipient determinat, però no hi ha dubte a considerar-la una peça baix-imperial, potser relacionable amb alguna producció sud-hispànica (forma Keay XIX o similar) (fig. 21, 8). Entre les eines i objectes de metall, esmentem una agullada de ferro, una punta emmanegada en un bastó de fusta que serveix per a netejar la rella de l'arada mentre es llaura (fig. 21, 10) i un magnífic ganivet, també de ferro, de fulla ampla i mànec d'os amb la tapa feta amb una moneda de bronze de l'emperador Trajà (fig. 21, 11). La peça,

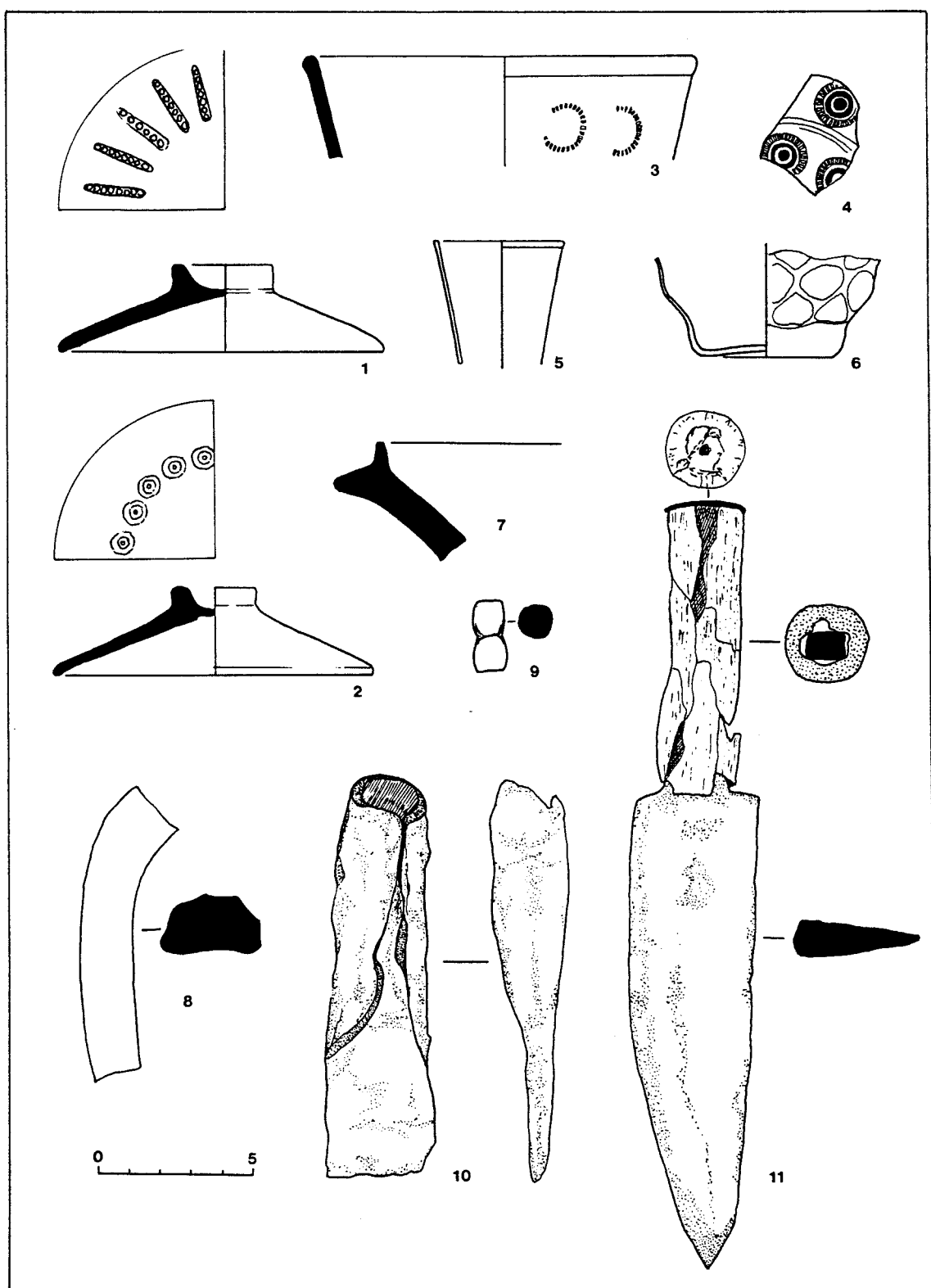

Fig. 21. (UE-35-78): 1 i 2- ceràmica palocristiana; 3- lucente; 4- T. S. africana D; 5 i 6- vidres; 7- morter; 8- nansa d'àmfora; 9- botó d'ós; 10 i 11- agullada i ganivet de ferro.

triangular, amb un sol tall i punxa afilada, s'assembla als ganivets tipus Simancas. Recorda els punyals militars i, en el nostre context, el considerariem un punyal de cacera. De fet, és la funció preferent de la major part d'utils similars que conjunquen la utilitat amb una certa elegància. Assenyalem, per acabar, un botó d'os, de forma cilíndrica i encaix central (fig. 21, 9).

UE 92

És la unitat que identifica el material exhumat en l'excavació de l'enderroc que cobria l'altra nau, àmbit VIII, situada més al sud. Entre les importacions identificades, escasses, hem identificat la forma 1/3 de Lamboglia, la més freqüent de la ceràmica brillant o *lucente*, una producció sud-gàl·lica (Lamboglia, 1963, p. 168-170) (fig. 24, 2) i potser un fragment d'una gerreta de coll cilíndric estret i alt de la qual no coneixem paral·lels perquè és massa estreta (fig. 24, 5). Pel que fa a les ceràmiques nord-africanes, assenyalem la forma Hayes 58 en D (fig. 24, 3) i un plat/tapadora assumible a la forma Ostia I, 261 (fig. 23, 1). D'àmfores hem pogut identificar les formes Keay XIX (Almagro 51 A i B) (fig. 23, 2), XXIII (o similar) (fig. 23, 7) i una Dressel 1 que, evidentment, cal considerar residual (fig. 23, 8). La col·lecció de vidres és esplèndida, amb gerrets de nanses revinclades o amb decoració exterior en relleu a base de cel·les hexagonals (fig. 24, 3-4).

Pel que fa a les ceràmiques comunes, recordem les característiques olles de perfil en S, oxidades i reduïdes, i fragments de *dolium* entre els quals cal destacar alguna vora (fig. 23, 5).

Un podall de ferro per a arbres fruiters molt sencer (fig. 24, 1) i uns quants fragments d'una sítula de bronze, de parets molt fines, amb uns afegits decoratius aplicats i reblats on se situava la nansa (fig. 23, 6). Aquesta peça reproduïx en relleu una cara humana de trets molt senzills, impressionistes, on destaca el nas. Dues peces afrontades servien per a sostenir la nansa de la caldera (fig. 22, 1). En coneixem un paral·lel molt semblant, que procedeix d'un context cronològic idèntic (TED'A, 1989, fig. 212, 11.21 i 11.22) i, també, més recent, és el paral·lel recuperat a les excavacions d'agost de 1994 a la vil·la romana de l'Hort d'en Bach, a Maçanet de la Selva, en un nivell de destrucció baix-imperial (segle cinquè, possiblement), notícia encara inèdita

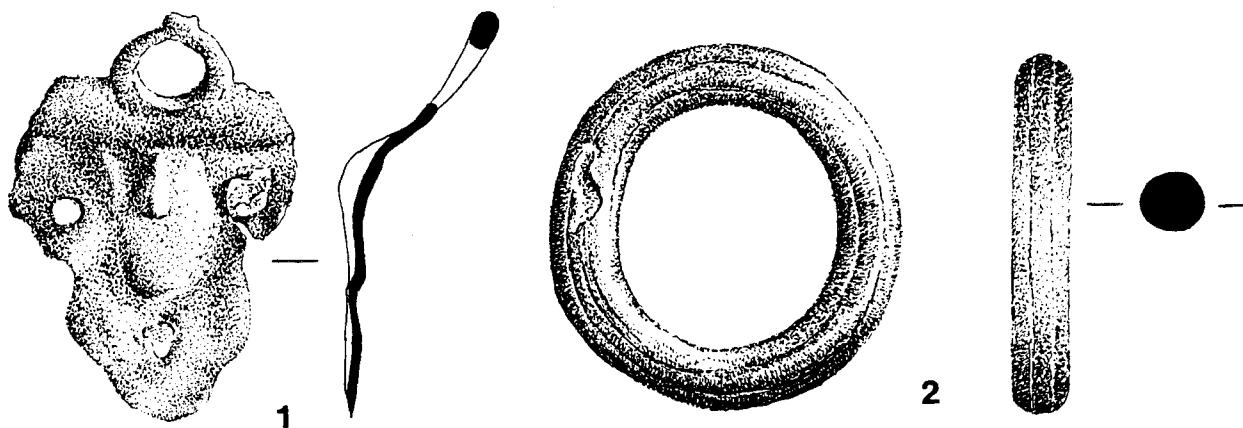

Fig. 22. (UE-92): 1 aplic de sítula de bronze; 2- anella de bronze.

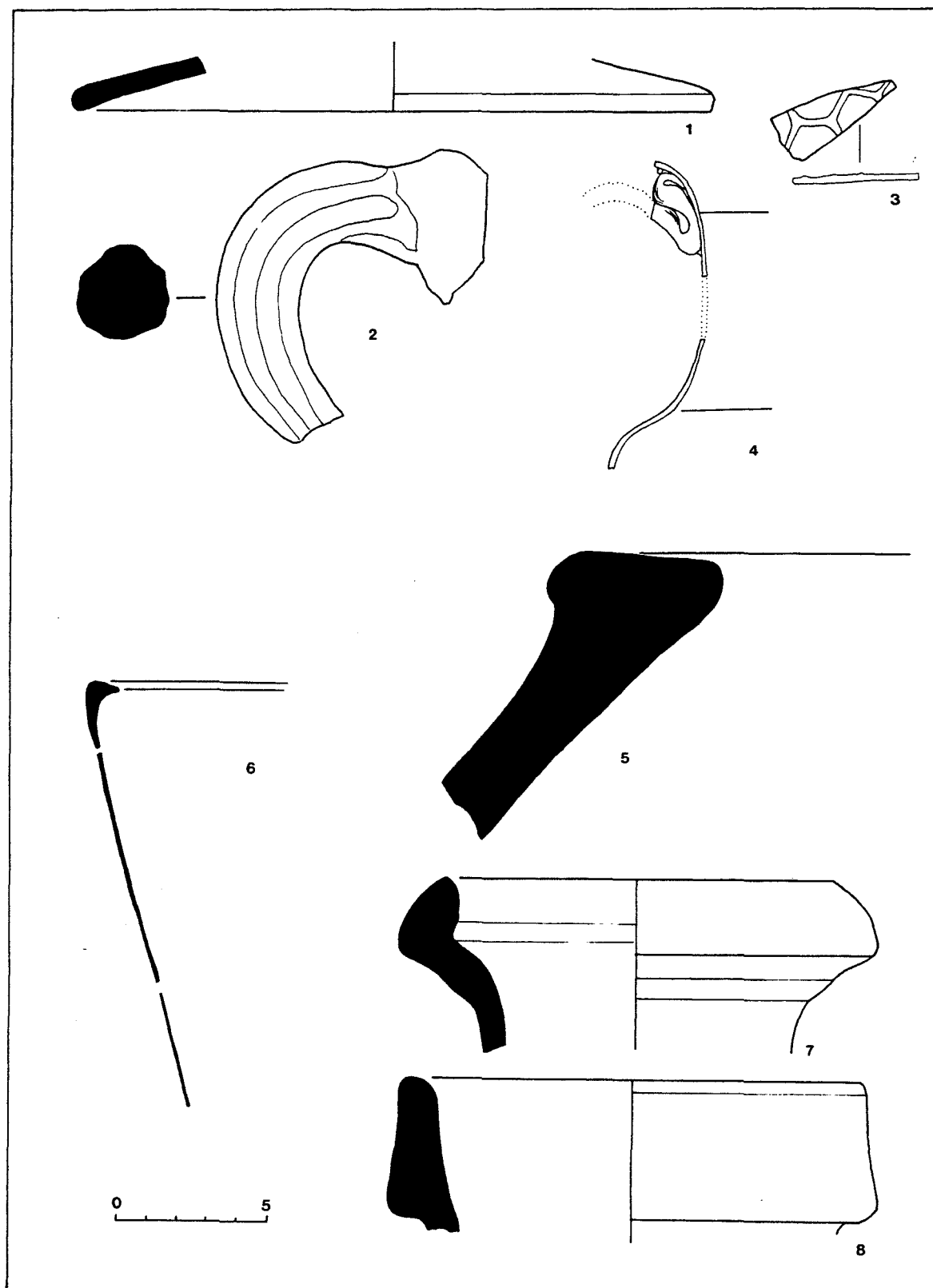

Fig. 23. (UE-92): 1- tapadora africana; 2- nansa d'àmfora; 3 i 4- vidres; 5- *dolium*; 6- sítula de bronze; 7 i 8- àmfores.

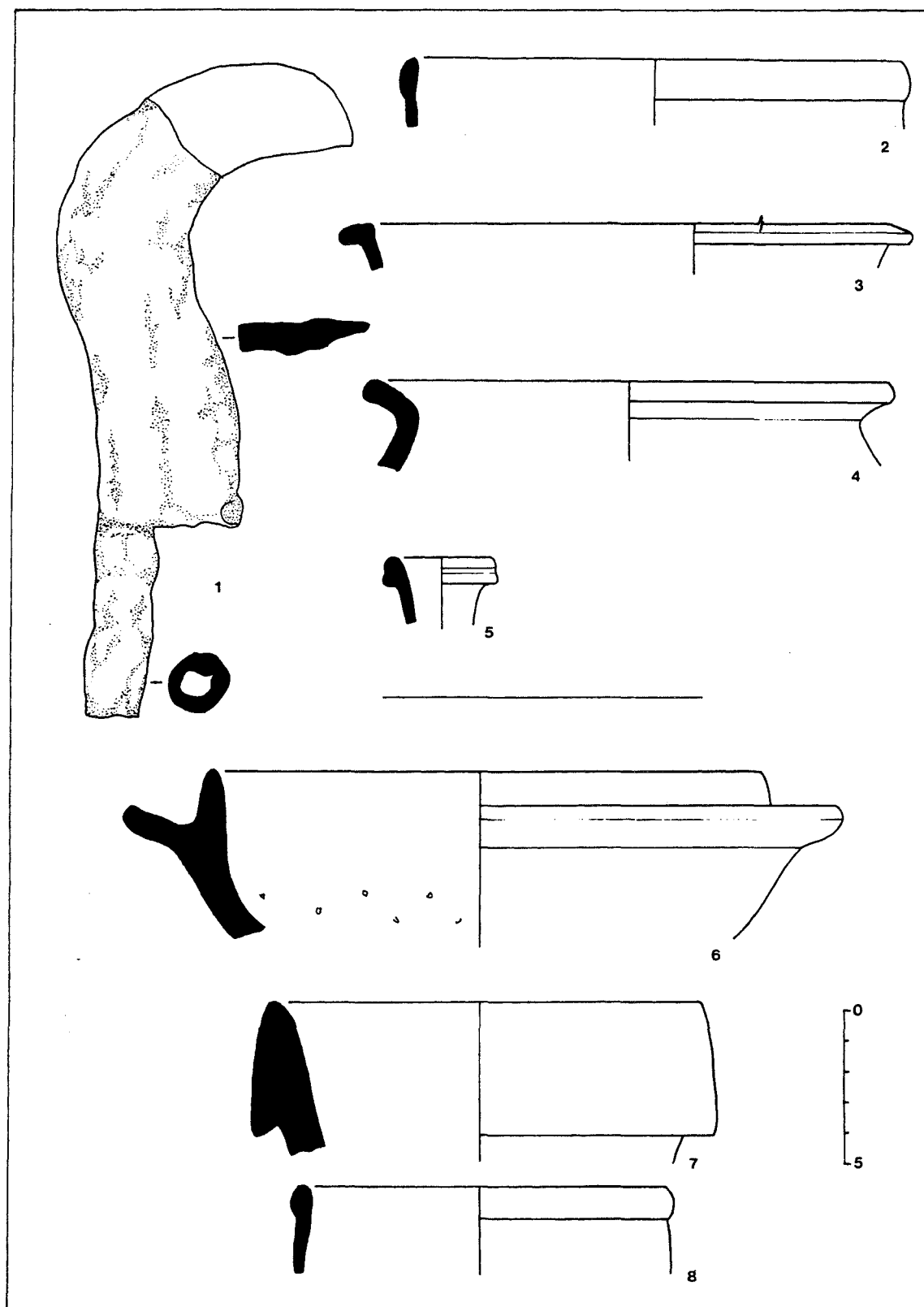

Fig. 24. (UE-92): 1- podall de ferro; 2- lucente; 3- T.S. africana D; 4- ceràmica reduïda de cuina; 5- ceràmica comuna oxidada. (UE-94): 6- morter; 7- àmfora; 8- lucente.

que hem d'agrair als amics Joan Llinàs i Alons Ramírez, responsables d'aquesta intervenció. Coneixem un altre aplic de sítula decorat amb una cara barbada i bigoti, procedent de Zafarraya, Granada (AA. DD., 1990, p. 286, 233), així com dos exemplars més fidels reblats a la sítula, exposats al Museu de l'Arles, Provença. Una altra peça, també de bronze, és una anella circular feta d'una prima placa doblegada (fig. 22, 6).

UE 94

Poques troballes significatives es varen produir en l'excavació de les terres que omplien el *dolium* disposat boca avall trobat darrere l'edifici de les termes. Destaquem un fragment de bol de la forma 1/3 de Lamboglia de la ceràmica brillant o lucente (fig. 24, 9), un morter de rebava molt alçada i, per tant, de perfil peculiar (fig. 24, 7) i una vora d'àmfora africana Keay LXII que ens proporciona un *terminus post quem* de vers el 450 per a la datació d'aquest estrat (fig. 24, 8).

UE 113

Malauradament, el potent estrat de reompliment de terra i pedres que inutilitzava de manera definitiva l'edifici termal contenia poques troballes i no gaire aclaridores perquè ni mancaven importacions. Entre la ceràmica oxidada comuna destacarem un gran plat de parets obertes i sense llavi diferenciats (un solc a la part superior) de pasta beix, farinosa, fina i amb restes del que semblaria una mena de vernís vermellós, molt perdut, que recorda la T. S. clara B o la brillant (*lucente*) (fig. 25, 1); assenyalarem olles sense coll i llavi motllurat i recipients de peu anul·lar i base lleument alçada (fig. 25, 3 i 4) i ampolletes de coll alt i cilíndric (fig. 25, 7). S'ha recuperat també un fragment d'un gran morter de llavi penjat (fig. 25, 2). La ceràmica grollera, reduïda, preferentment, i oxidada es limita quasi exclusivament a olles i urnes de perfil en S (fig. 25, 5 i 6). Cal assenyalar, finalment, uns quants *tubuli* de ceràmica oxidada, que sovintegen en conjunts termals per a facilitar l'escalfament dels ambients càlids (fig. 25, 8).

UE 117

Entre el material datable trobat al nivell d'enderroc que cobria parcialment l'habitació XVI, només podem prendre en consideració una vora d'àmfora de llavi molt obert que assimilem, no sense algun dubte, amb la forma Keay XXV C que es podria datar entre els segles quart i mitjan segle cinquè (Keay, 1984, p. 194-200) (fig. 26, 5). La resta de les troballes, bols, plats, tapadores, urnes, olles i *tubuli* no ajuden a filar més prim (fig. 26, 2 a 4 i 6 a 8).

Extraordinari és el fragment d'una gran caldera de bronze de panxa globular, coll inexistent i llavi obert, amb uns aplics, també de bronze, massissos, ben reblats a la vora i on s'unia la nansa. Aquestes peces mostren una decoració senzilla però efectista d'unes cares molt simples, quasi només insinuades, on es dibuixen subtilment els trets, llevat del gran nas i els llavis, molt fins, d'un personatge aparentment masculí. Probablement eren dues peces reblades col·locades l'una davant de l'altra. És interessant assenyalar que una d'aquestes peces serví per a reparar la caldera que s'havia malmès amb l'ús, aplicant una nova plaqueta de bronze, obrint nous forats i dissimulant la part trencada amb el sosteniment reblat de la nansa (fig. 26, 1).

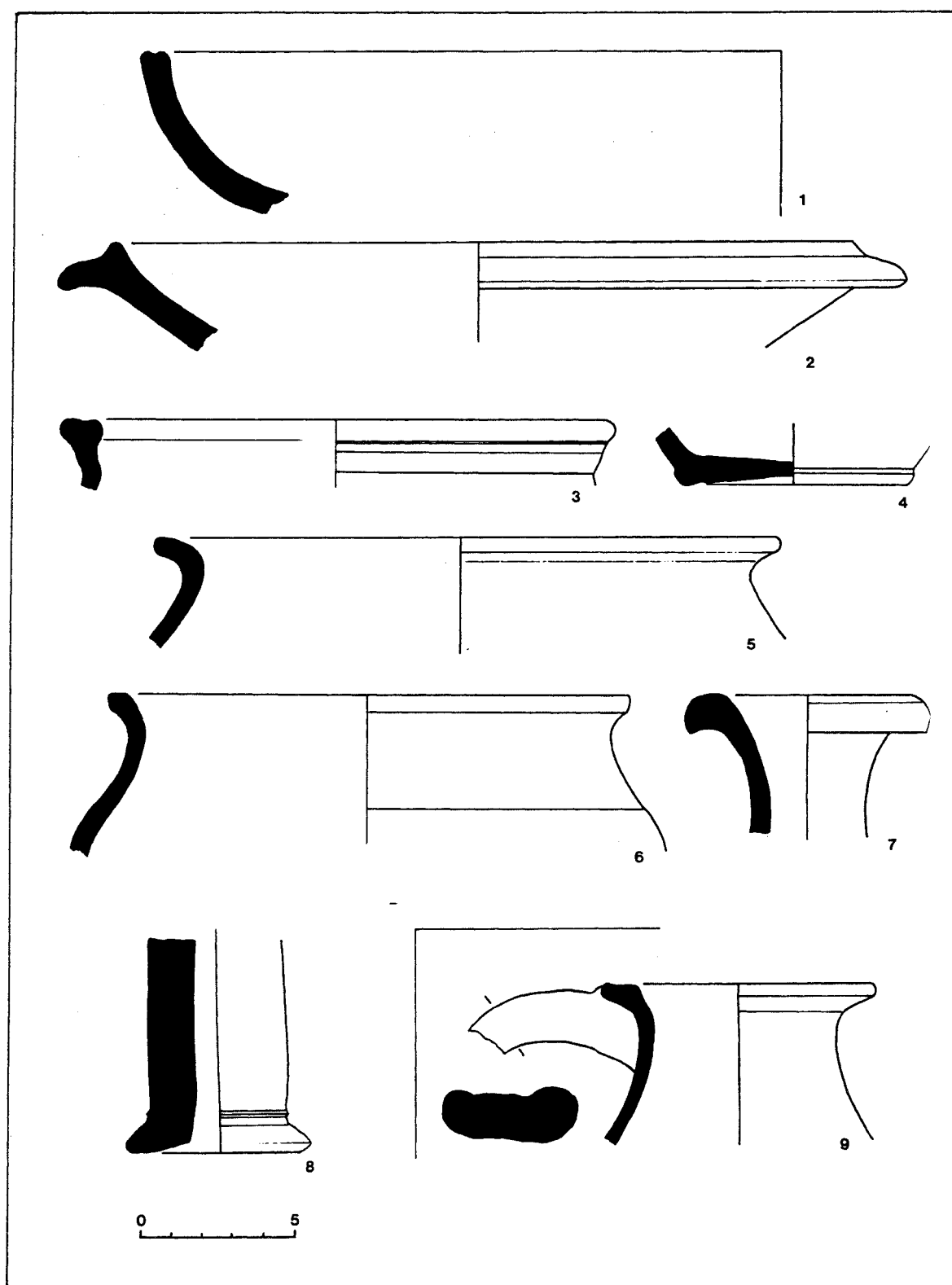

Fig. 25. (UE-113): 1- lucente; 2- morter; 3 a 7- ceràmica comuna i de cuina; 8- tub d'hipocaust. (UE-118): 9- ceràmica comuna oxidada.

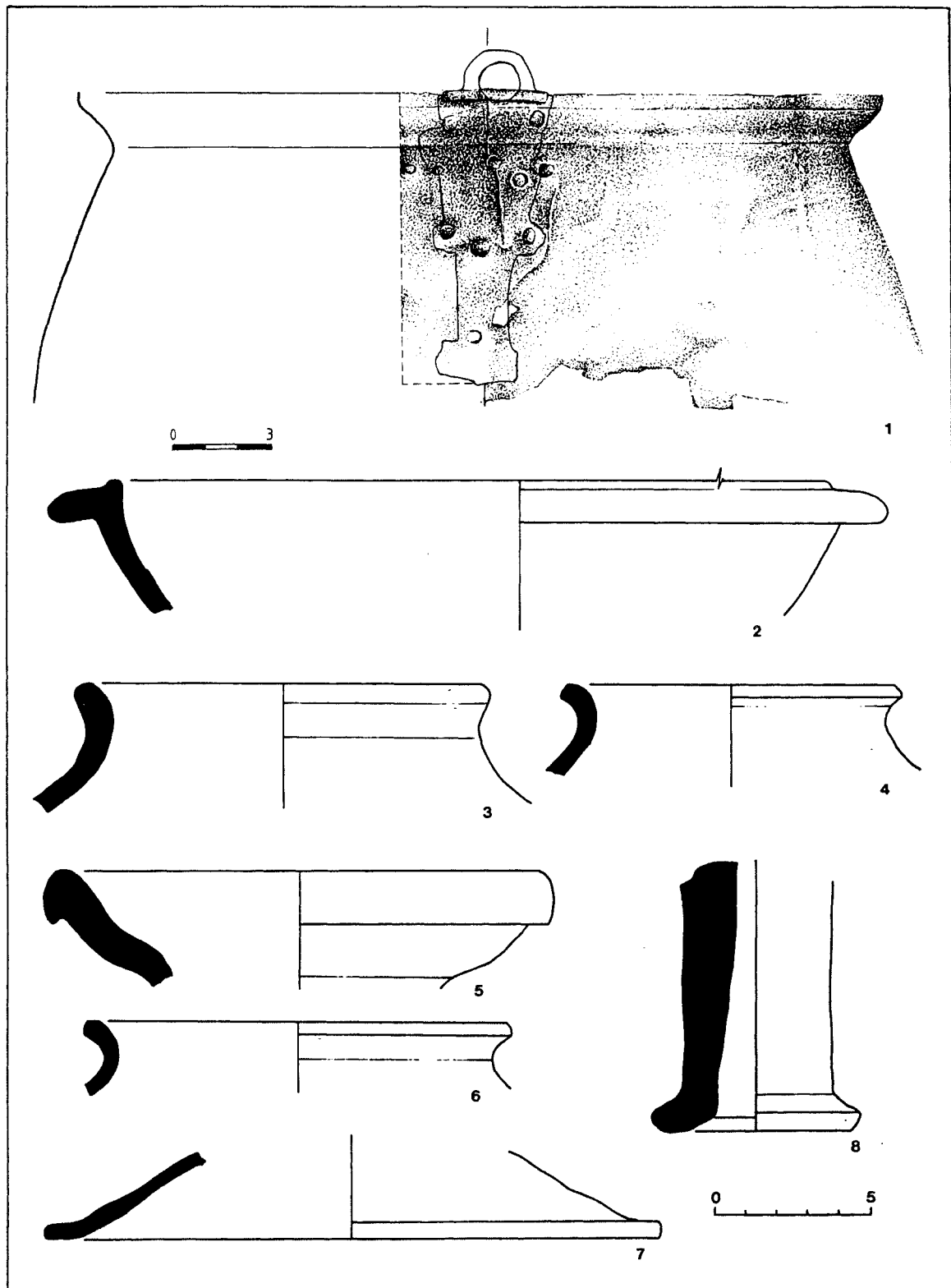

Fig. 26. (UE-117): 1- caldera de bronze; 2- morter; 3, 4, 6 i 7- ceràmica comuna i de cuina; 5- àmfora; 8- tub d'hipocaust.

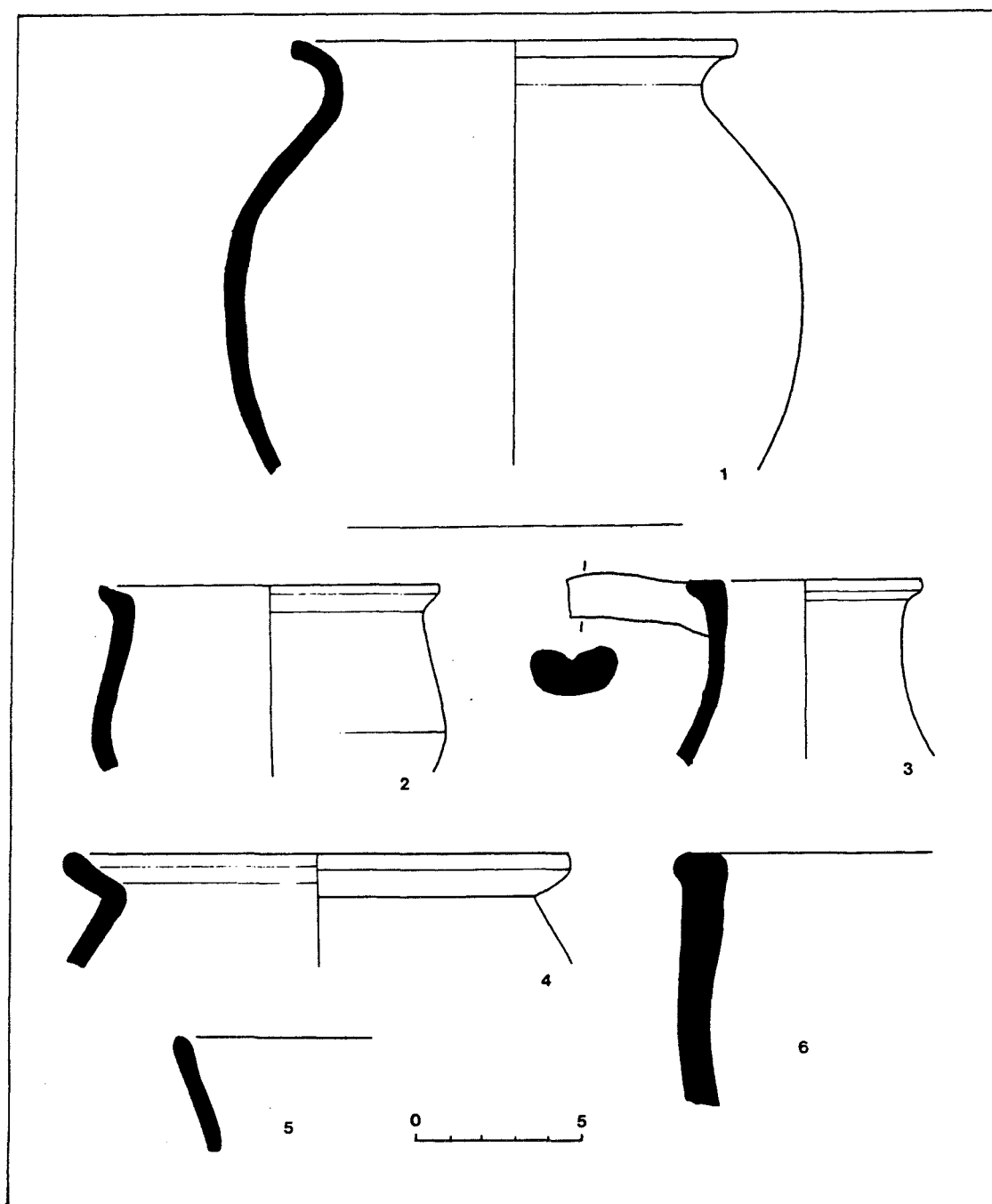

Fig. 27. (UE-119): 1- ceràmica reduïda de cuina. (UE-120): 2 i 3- ceràmica comuna oxidada; 4 a 6- ceràmica reduïda de cuina.

UE 118

D'aquí només podem descriure aquesta gerra per a líquid de pasta bicolor, color taronja fosc al nucli i beix grogós a l'exterior (fig. 25, 9).

UE 119

Destacarem una gran olla o urna de ceràmica reduïda grollera de clàssic perfil en

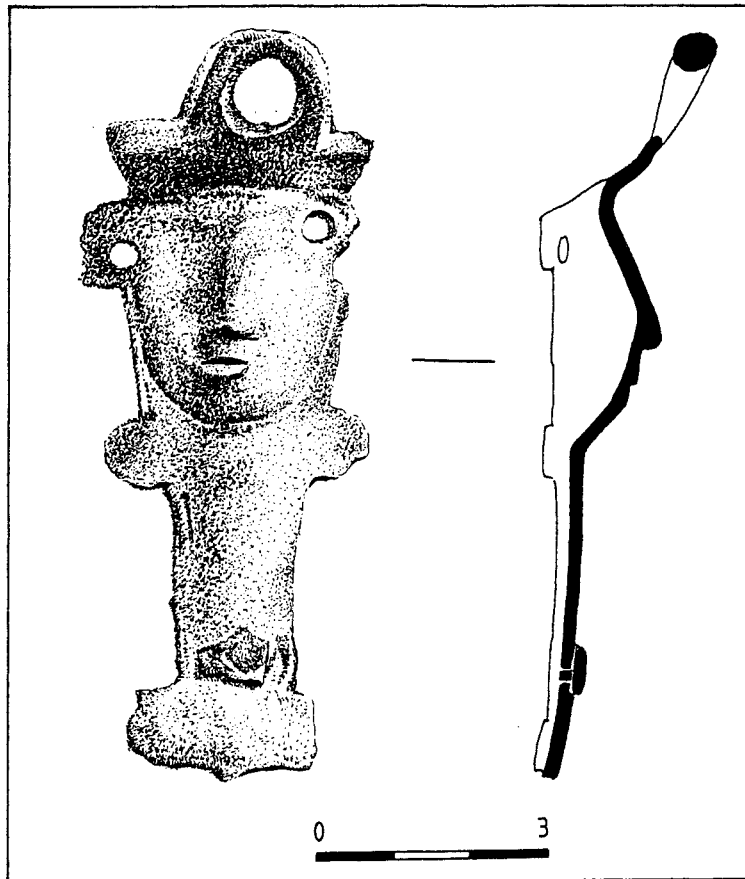

Fig. 28. (UE-117): aplic de caldera de bronze que, amb el seu parell, servia per aguantar una nansa. Estava adaptat i reblat a la caldera de la fig. 26.

S (fig. 27, 1).

UE 120

Entre el material recuperat i amb possibilitats de ser analitzat, destacàrem dins del grup de les comunes oxidades un bol (o copa) amb una forta carena baixa i llavi triangular, obert, i una gerra de coll cilíndric (fig. 27, 2-3). Molt més nombroses són les reduïdes grolleres, amb urnes o olles de perfil en S i grans recipients, de boca gegantina i parets robustes (fig. 27, 4 a 6).

UE 121

Només podem referir-nos a un fragment d'un recipient de parets obertes en ceràmica oxidada del qual, mancats de més dades, no podem dir res.

EL MATERIAL ARQUEOLÒGIC RECUPERAT L'ANY 1983

La construcció dels carrers de la urbanització, de les voreres de les parcel·les, dels desguassos, de les conduccions d'aigua i llum, serviren per a descobrir la vil·la romana, que ocasionà una petita campanya d'urgència parcialment publicada (Anònim, 1983, p. 391-397). Aquells treballs i l'interès per part d'alguns vilatans preocupats pel patrimoni arqueològic del poble feren possible la localització i recuperació de diverses restes arqueològiques, ceràmica preferentment, lluny de contextos arqueològics clars però que poden ajudar a precisar el ventall cronològic d'aquest edifici i reblar, si s'escau, la data d'abandonament del lloc. Aquest material es troba dipositat, en part, als dalt de l'església parroquial d'Avinyonet i en part als magatzems de Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona on, gràcies a la gentilesa dels encarregats i directors hem pogut analitzar-los i incorporar-ne els resultats a aquesta monografia.

En treballar a partir de material sense cap mena de relació estratigràfica, ens veiem obligats a fer-ne l'anàlisi per tipus i, en aquest cas, ordenats de més antic a més modern. Només estudiarem a part el reduït conjunt funerari procedent d'una modesta tomba (fig. 31, 1) localitzada i excavada uns quants centenars de metres a migdia de la vil·la, ben a prop de la Font del Vilar i on cal suposar que hi hauria un dels cementiris associats a l'establiment rural.

Material baix-republicà

Assenyalem la presència d'alguns fragments de ceràmica Campaniana A, on hem pogut distingir uns bocins assimilables a la copa amb nanses Lamboglia 68 b o c, un bol assimilable a la forma Lamboglia 27 i altres, indeterminats, de Campaniana B o B-oïde. D'entre les produccions locals, cal indicar alguns trossets indeterminats de ceràmica emporitana, reduïda i oxidada, una vora d'un gran *kalathos* de llavi recte i que no conserva ni mica de pintura (fig. 29, 1) i alguns fragments, amb forma i sense, d'àmfora de boca plana (fig. 29, 2). No hi manquen tampoc els contenidors republicans de vi itàlic, l'àmfora Dressel 1.

Material altoimperial i de cronologia incerta

Més modern és el fragment d'un gran plat (imitat o inspirat en la forma Lamboglia 5/7 de la ceràmica Campaniana) que correspon a les produccions més tardanes de la ceràmica emporitana (Casas et al., 1990, p. 41-42), que cal datar en època augustal fins a mitjan segle primer. Tanmateix, el material clarament altoimperial és escadusser i de fet només podem assenyalar amb seguretat un peu robust d'àmfora de la Tarraconense (fig. 32, 2) (probablement una Dressel 2/4 de vi) i, tal vegada, algunes peces de ceràmica comuna oxidada -entre les quals caldria assenyalar una gran gerra o amforeta de llavi desenvolupat en forma de campana invertida i coll relativament curt, nanses de secció el·líptica, molt planes i aixafades amb crestes i amb un aspecte general que recordaria els recipients amfòrics de la Gàl·lia Norbonense alto-imperial o de reduïda grollera. Es conserven quasi sencers dos petits bols de llavi penjat (fig. 29, 9-10) i alguns fons que ben bé podrien datar-se en aquest període. Les olles, cassoles i urnes negres amb perfils característics i molt arrelats, immutables, constitueixen el total de fragments recuperats. Un altre fragment interessant és el d'un morter amb un perfil característic d'aquesta mena de recipients en contextos de la segona meitat del segle segon en endavant (Casas et al., 1990, p. 316-317 i 334-335) (fig. 30, 1).

Potser també són d'aquesta etapa dues grans vores, robustes i de part superior del llavi plana, d'uns grans *dolia* amb uns senyals marcats abans de coure'ls, una mena de V i de trident, respectivament (fig. 32, 3-4).

Destaquem la troballa de diversos fragments de *tubuli* ceràmics de cronologia incerta i que constitueixen l'únic element per suposar com a possible l'existència d'un sector de la casa dedicat a banys calents.

Problemes similars de datació ens planteja un grup de peces de vidre, copes, ungüentaris i altres objectes imprecisos, que mostren les característiques de la producció antiga amb tons verdosos i blancs, semitransparents i les exfoliacions típiques (fig. 29, 13-14).

A les darreries d'aquest període s'ha de situar l'antoninià de Claudi II Gòtic encunyat després de la seva mort, car correspon a l'extensa sèrie de la *consecratio* i que cal datar en el 270 i que fou encunyat a la seca de Roma (fig. 33 i 34).

Material tardà

Constitueix el grup més significatiu i, com veurem, coincideix plenament amb els recuperats en nivells d'abandó durant les campanyes de 1991, 1992 i 1993.

Entre les ceràmiques fines nord-africanes, hem detectat la forma Hayes 61 de la T. S. africana D (fig. 29, 7) i, de la mateixa terrissa, un fons amb decoració estampada a base de dos segells de mida notable, on s'alternen una palmeta i uns cercles concèntrics amb pètals exteriors que corresponen als estils A (II) i A (III) d'Hayes, que caldria datar entre final del segle quart i mitjan segle cinquè (fig. 29, 6). Assenyalem, també, un fragment de llàntia tardana que assimilariem, amb dubtes, a la forma VIII de l'Atlante amb una cronologia variable, segons subtipus entre el segle quart i el sisè (Atlante, 1981, p. 194-198) (fig. 29, 15).

Quant a les produccions estampades baix-imperials del sud de la Gàl·lia, se'n recupera solament un fragment, gris, de fons amb decoració interna a base d'una corona circular feta repetint, l'un al costat de l'altre, un únic segell rectangular amb diagonals i altures que el compartimenten interiorment i exteriorment resseguit per petits quadrats impresos (fig. 29, 5).

D'entre els fragments amfòrics capaços de ser classificats –i deixant de banda els recipients baix-republicans i altoimperials que ja hem esmentat–, hem pogut identificar diversos contenidors baix-imperials, entre els quals assenyalaríem la forma Dressel 23 o Keay XIII, variant C, un recipient de la vall del Guadalquivir dedicat al transport d'oli d'oliva i que substituï l'àmfora Dressel 20, típicament altoimperial, i que cal datar de mitjan segle tercer a mitjan/final segle cinquè (Keay, 1984, p. 142-146) (fig. 30, 2); la forma Almagro 51 b o c -Keay XIX-, també sud-hispànica; la forma Xey XXVI o similar (fig. 32, 1), un recipient relativament petit dedicat a contenir salaons de peix i que recorda extraordinàriament uns contenidors produïts al territori immediat de Carthago Nova (Ramallo, 1986, p. 435-442) o un gran fragment de coll curt, nanses robustes i de secció circular i llavi petit anular, clarament nord-africà i que recorda algunes variants de les formes Keay XXXII o XXXVI, sense, però, la seguretat d'atribuir-lo a una o altra. Tanmateix, el perfil i la datació de les formes esmentades coincideixen plenament amb el total del material aplegat.

Objectes metàl·lics

Probablement per l'especial composició de la terra, els objectes metàl·lics, bronze i ferro, es conserven notablement bé, molt millor del que sol succeir en altres estacions. Entre el material recuperat, i deixant de banda claus de ferro i bronze de mides diverses, hem d'assenyalar la fulla d'un gran ganivet de secció triangular amb l'ànima per emmanegar desplaçada cap a un costat (fig. 32, 6) i que recorda un punyal de cacera, amb un sol tall i punxa, i entre les peces de bronze destaquem la nansa d'un gran recipient, una gerra probablement (fig. 31, 3), i uns quants fragments (5 en total) d'un mateix objecte.

Es tracta d'una finíssima placa de bronze de mig mil·límetre aproximadament, que recobria, reblada, una estructura de fusta, tal com assenyalen els orificis, aquí i allà, dels clauets que unien la cobertura metàl·lica amb l'ànima llenyosa de la capsa. Aquesta placa de coberta mostra una fina decoració aconseguida amb la tècnica del repussat, de la qual se n'ha conservat una part. Hi ha elements geomètrics i florals que, suposem, emmarcaven les escenes principals i omplien els espais morts de la peça i, després, escenes figurades que corresponen a dos grups diferents. En efecte, una que hem trobat repetida tres vegades i que s'interrelacionen clarament reproduceix, dins d'una corona

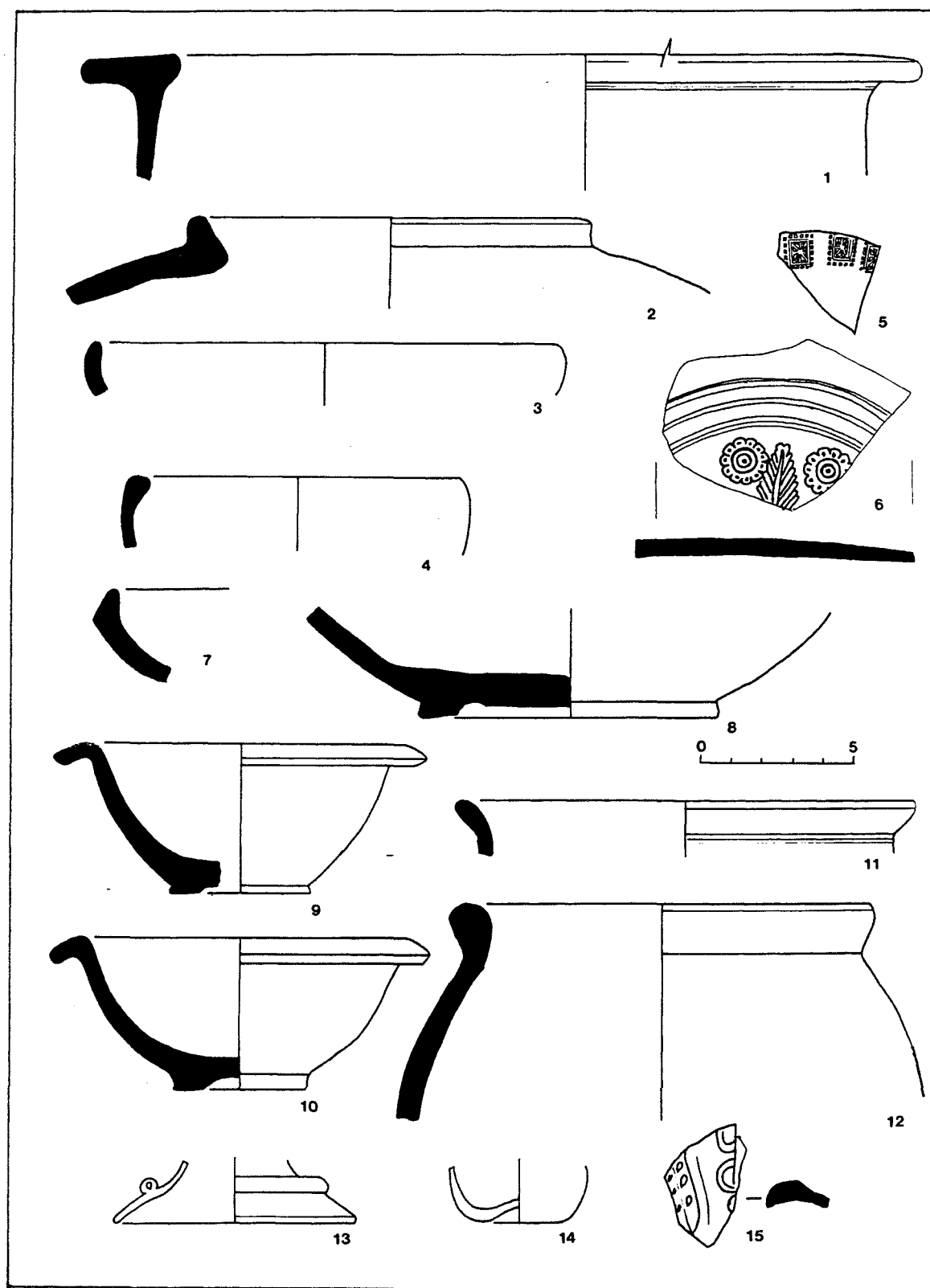

Fig. 29. (UE-117): material recuperat l'any 1983.

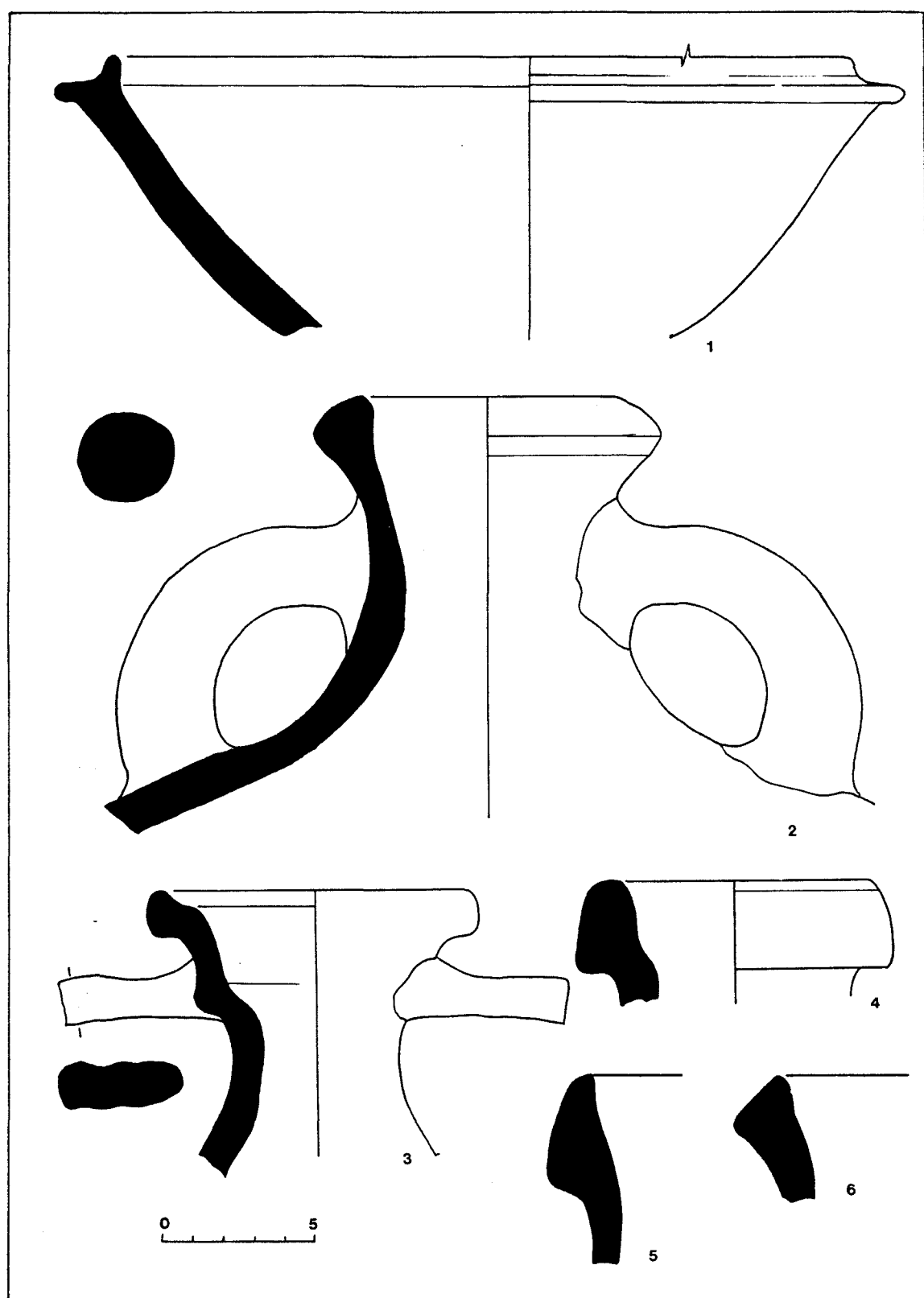

Fig. 30. UE-117: material recuperat l'any 1983.

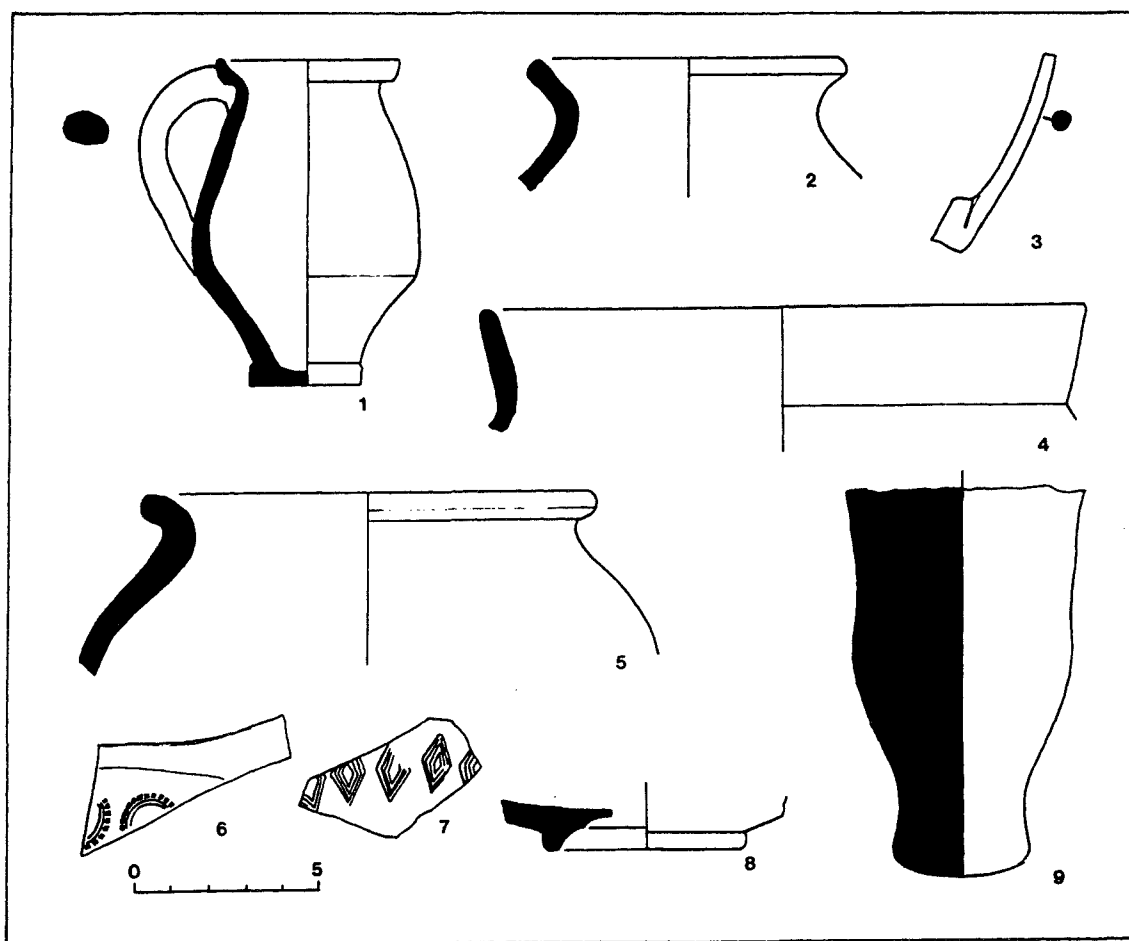

Fig. 31. UE-117: material recuperat l'any 1983.

circular de secció semicilíndrica emmarcada a un i altre costat per sengles cercles de poc gruix, els busts afrontats i tocant-se d'un home i d'una dona. A l'esquerra de l'observador, la figura baronívola, que mira cap a la dreta porta el cabell curt i endreçat, barba ben retallada i evident, i es cobreix fins on es veu amb un mantell a la manera del *paludamentum* militar que porten els emperadors o els seus fills en les monedes baix-imperials, sostingut per una gran fíbula circular perfectament visible sobre l'espatlla dreta. La dona, afrontada, coberta amb una *palla*, sembla dur el cabell recollit, tot i que la part conservada no permet assegurar-ho. Per sota dels busts, com si els sostinguessin, i dins del cercle, hi ha la inscripció llatina VIVATIS disposada horitzontalment. Dels tres cercles recuperats, només dos conserven la decoració figurada, que és la mateixa però no pas igual ja que és necessari, en aquesta tècnica artesanal del repussat, treballar una a una i independentment cada part. El tercer correspon a una part de l'emmarcament. La sort ha permès que, dels dos fragments de placa recuperats amb aquesta decoració, el més gros hagi conservat amb claredat la disposició general del registre, cosa que ens permet d'interpretar-lo i, fins i tot, com a hipòtesi, saber-ne la ubicació en la caixa. Aquests cercles eren disposats l'un al costat de l'altre a una

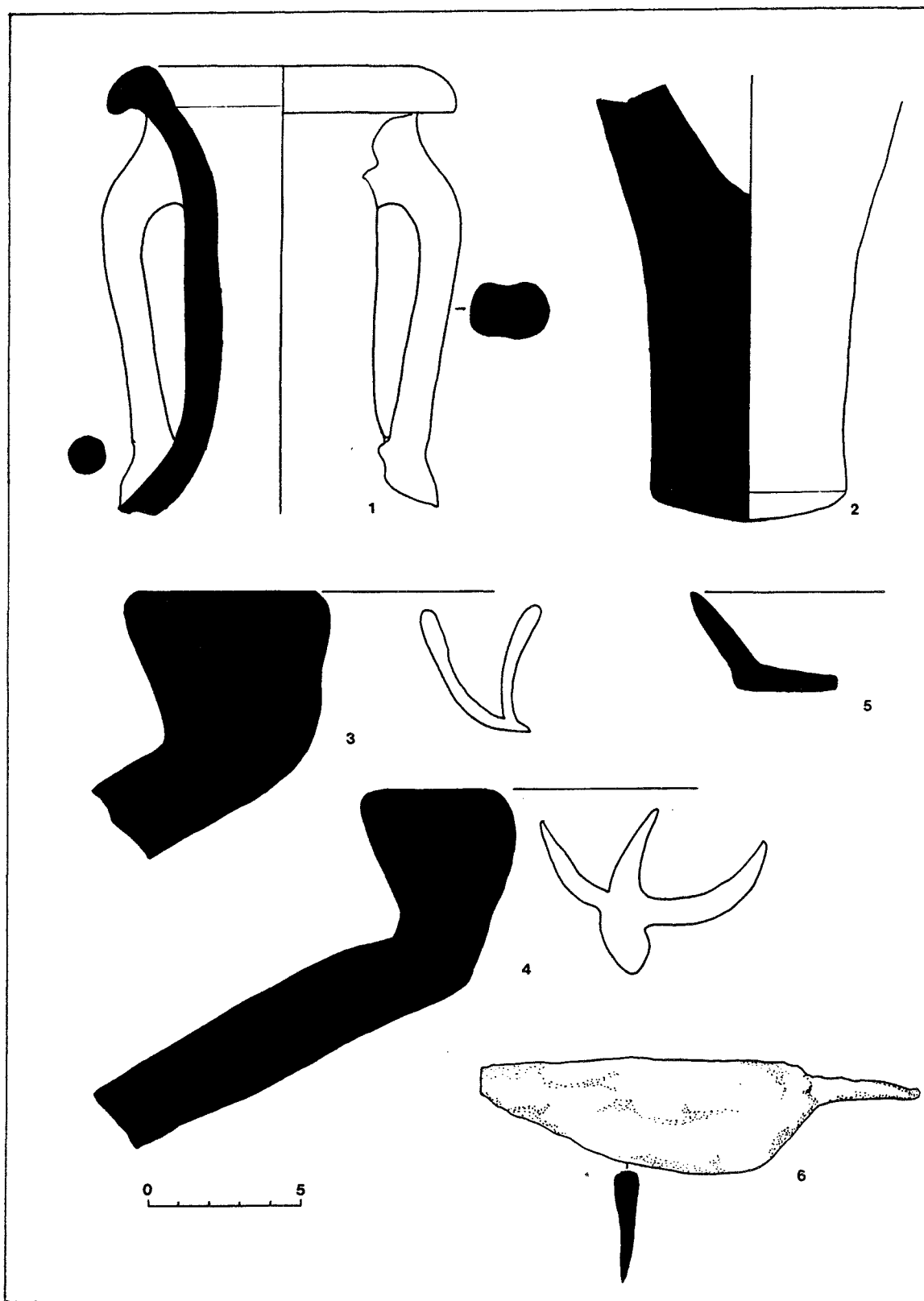
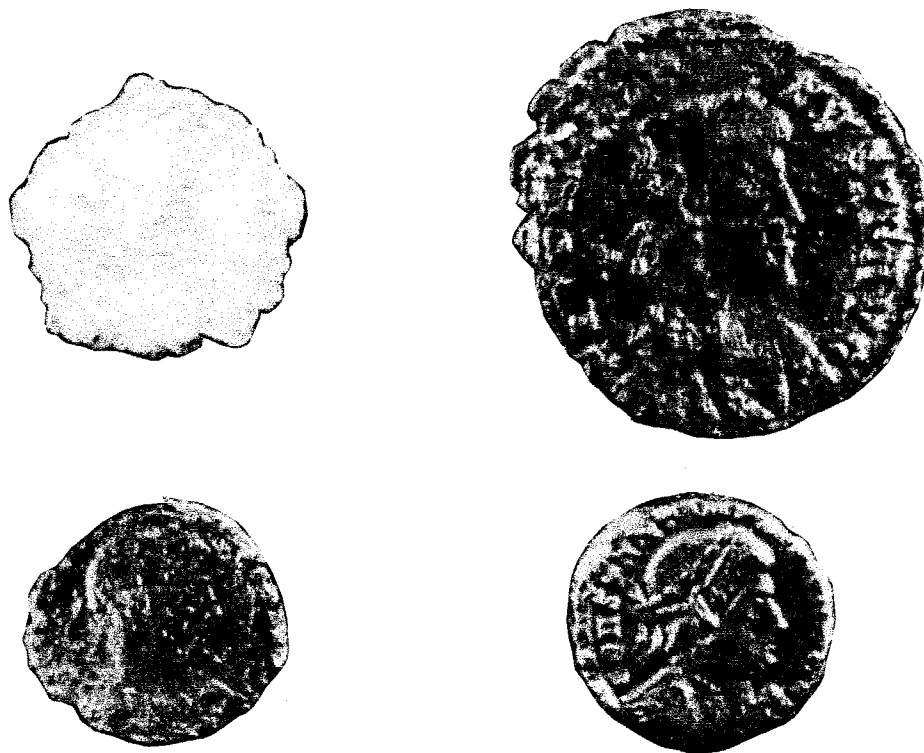
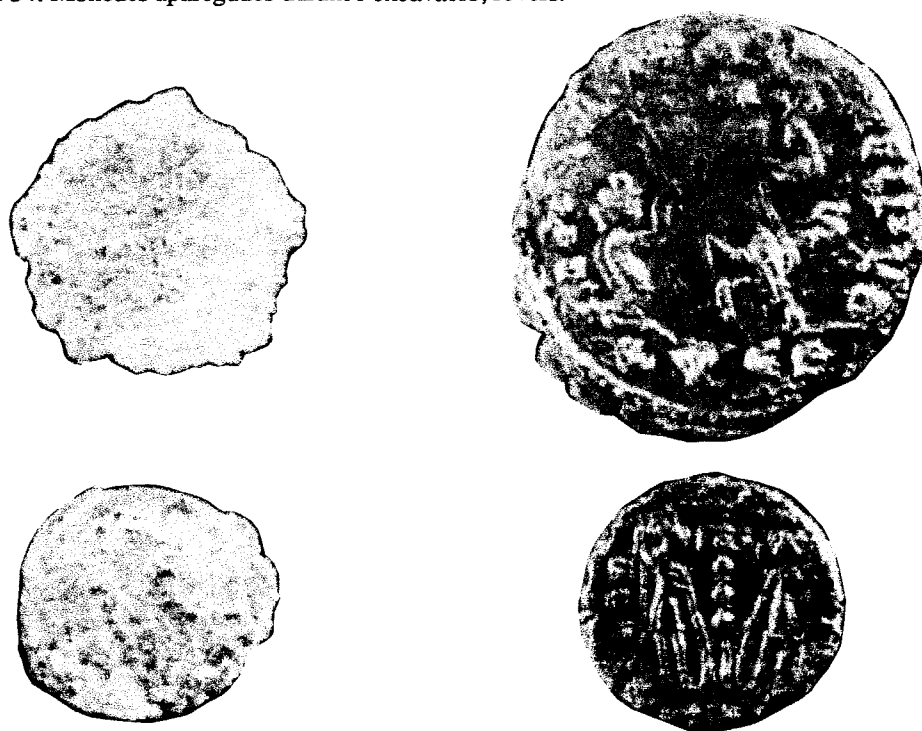

Fig. 32. UE-117: material recuperat l'any 1983.

A dalt, fig. 33. Monedes aparegudes durant l'excavació, anvers.
A baix, fig. 34. Monedes aparegudes durant l'excavació, revers.

distància de 5 mm. A la part de baix del fris de cercles hi ha, afrontats, uns caps de mida reduïda (1,2 mm d'alçada, aproximadament). No sabem si a la banda alta del registre hi havia elements ornamentals (fig. 36). L'altra escena figurada, molt més

complexa i més grossa, representa un home nu, de tres quarts i resolt amb una hàbil perspectiva, assegut en una cadira sense respall amb el braç dret alçat com si fes el gest de la paraula. Porta el braç esquerre embolicat amb un mantell que sembla que li passa per sobre de l'espatlla esquerra i li cau pel darrere. El peu dret reposa directament a terra i l'esquerre ho fa damunt d'un escambell. Aquesta escena es desenvolupa sota d'un arc de punt rodó, lleugerament rebaixat, decorat amb semiesferes i que arranca d'un gran capitell que és sostingut per una columna amb basament. Per dins de l'arc, a banda i banda, unes grans cortines recollides emmarquen l'acció. El fragment permet veure amb claredat que cap a la dreta i cap a l'esquerra continua la seqüència dels arcs amb riques cortines anuades, dins dels quals hi hauria altres personatges el conjunt dels quals hauria de tenir un sentit, explicar una història. Per dalt podem observar que el fris de semiesferes és, com a mínim, doble (fig. 35).

Així doncs, a partir de les evidències recuperades, podem deduir que la caixa era decorada amb un fris continuat de cercles amb la imatge dels dos busts afrontats i amb la inscripció VIVATIS, i la tapadora del petit cofre mostrava diverses escenes dins d'un fil comú situades dins d'arcs amb belles i pesants cortines anuades que defineixen un espai arquitectònic clar, probablement l'àmbit d'una *domus*. O a l'inrevés, ja que no queda clar quin registre ocupava la caixa i quin la tapadora. Els espais morts, els angles i els registres superiors devien dur una decoració de tipus floral o geomètrica a la qual correspondrien els dos petits fragments que no lliguen, de cap manera, amb el fris de la inscripció o amb el de les arcades.

Aquests fragments, d'indubtable interès, que recobrien i embellien una estructura de fusta de dimensions no excessivament grans, ha de correspondre a un objecte personal i de certa qualitat, tal com sembla que assenyalen els cercles amb els busts afrontats d'un home i una dona, el temps verbal VIVATIS i la temàtica principal desenvolupada sota el marc general dels arcs i les espesses cortines. La nostra interpretació, a partir d'alguns coneguts paral·lels en metalls més nobles (argent o aliatges), és la de considerar aquestes plaques com el folrat d'una caixa de núvia, una mena de petit cofre, potser un joier, per col·locar damunt la calaixera de l'alcova, que s'obsequiava als promesos amb motiu de les noces i que, en els casos més extraordinaris, eren peces de metall noble i de gran preu, costum propi de les famílies aristocràtiques i benestants del baix-imperi. La inscripció VIVATIS, la segona persona del plural del present de subjuntiu de VIVERE ("que visqueu"), és una inscripció característica d'aquesta mena d'andròmines i que serveix per a celebrar el casori i desitjar llarga vida al nou matrimoni. Aquestes caixes, a més dels cercles amb el retrat dels promesos i les inscripcions al·lusives es decoraven amb escenes de tàlem o amb històries al·lusives, protagonitzades per Venus. L'home jove i nu assegut sota les recarregades arcades podria ben bé correspondre al que diem. Les peces similars més conegudes i publicades corresponen, com és natural, a objectes d'una qualitat excepcional, tant pel material emprat –plata preferentment– com per la finor i bon art del treball. Són obres de tallers d'altíssim nivell, orientals i occidentals, tal com assenyalen clares evidències en relació a la ciutat de Roma durant el segle quart, i on la inscripció servia, si n'hi havia, per a personalitzar l'objecte. El paral·lel més clar, més directe, és, no cal dir-ho, el bellíssim cofre d'argent del tresor de l'Esquilí de Roma, descobert el 1793 (o el 1792, segons altres) i que es conserva al British Museum.

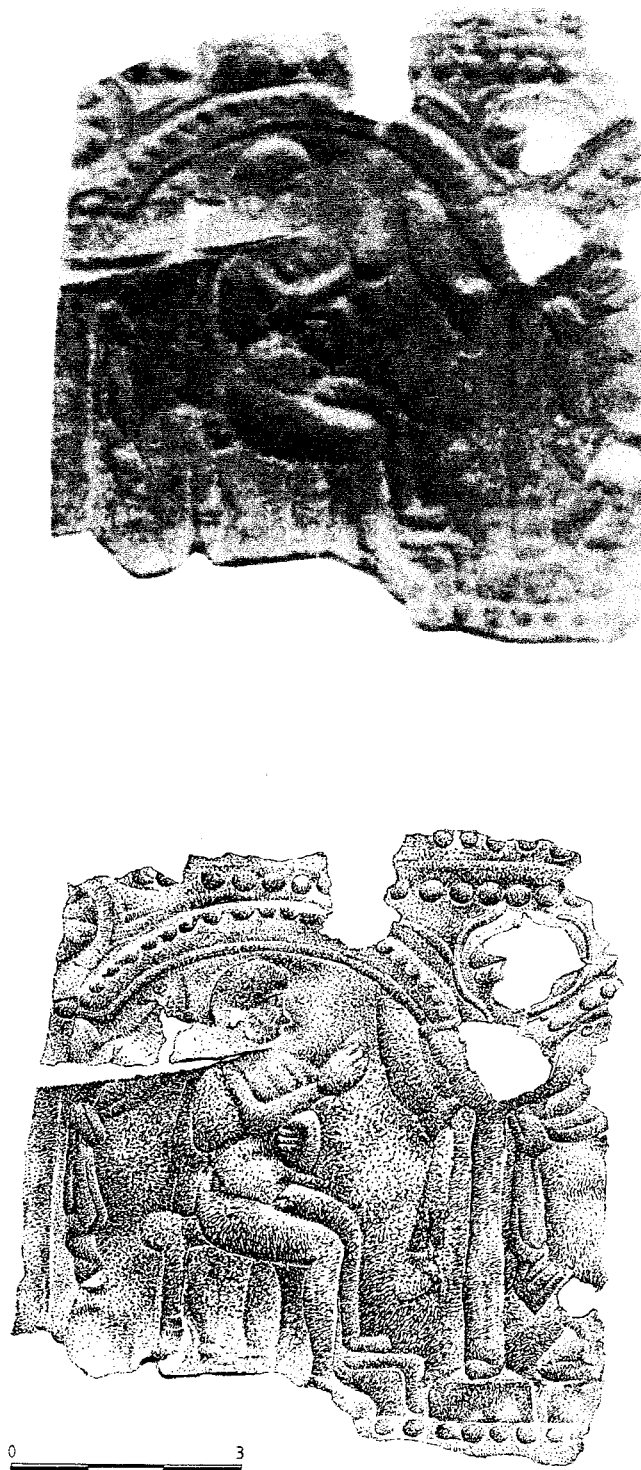

Fig. 35. Placa de bronze trobada durant l'excavació d'urgència efectuada l'any 1983.

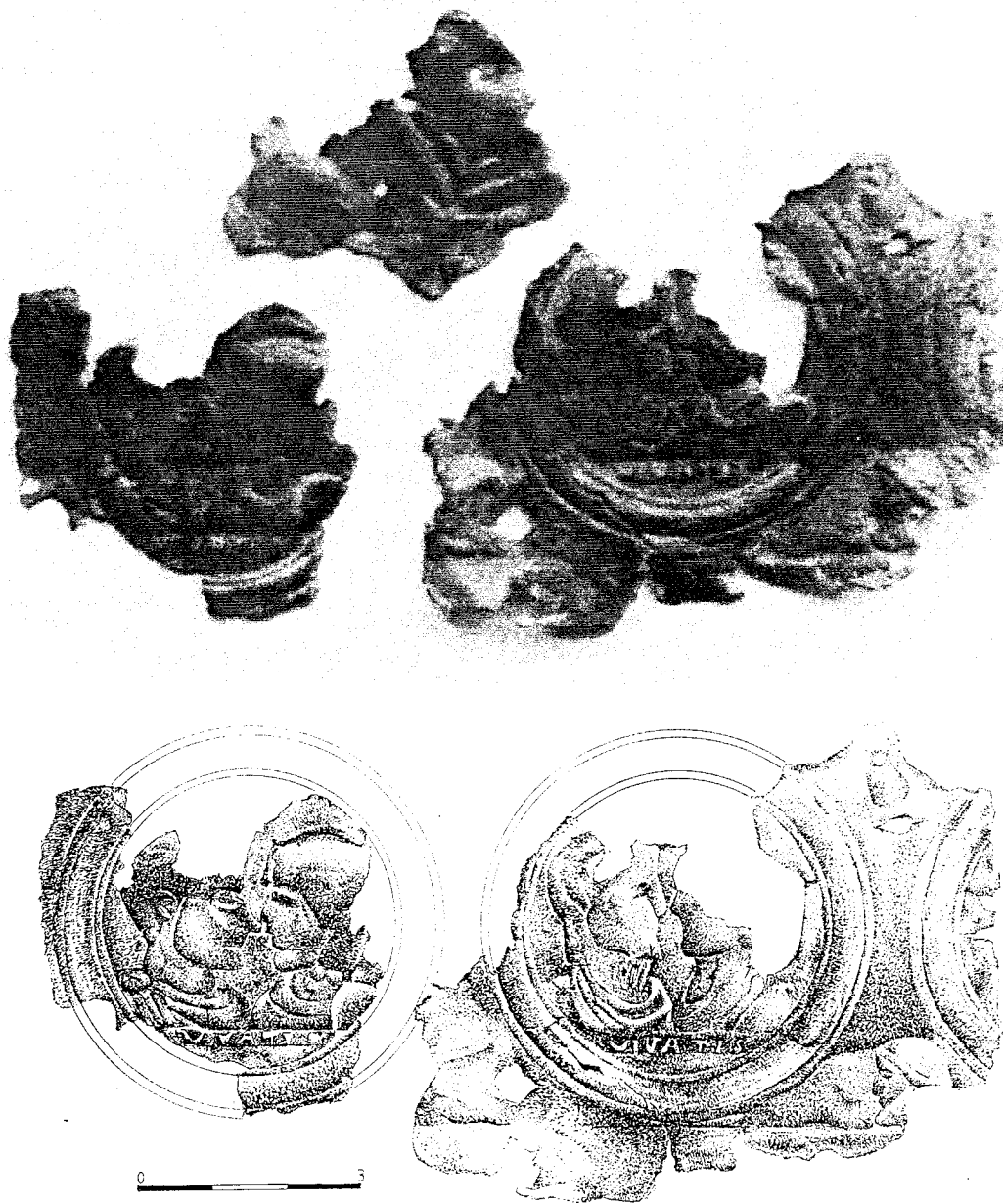

Fig. 36. Placa de bronze trobada durant l'excavació d'urgència efectuada l'any 1983.

Aquesta caixeta fou obsequiada, tal com diu la inscripció a la vora anterior de la tapadora, a Proiecta i Secundus, amb motiu del seu casori amb desig de llarga felicitat i, en aquest cas, dins d'una òptica cristiana (*SECVNDE ET PROIECTA VIVATIS IN CHRISTO*). Es tracta d'una caixa amb dues nanses, de forma bitroncopiramidal, amb cinc cares decorades a la tapadora i quatre a la caixa pròpiament dita. La cara de dalt de tot de la tapa, la més important jeràrquicament, és ocupada pel retrat del matrimoni, disposat frontalment, dins d'una corona sostinguda per dos *erotes*. La cara frontal de la tapadora representa Venus dins d'una petxina sostinguda per dos centaures marins que

cavalquen sengles *erotes*; a les cares laterals, més petites, nereides i tritons sobre monstres marins, i a l'altra, oposada a la imatge de Venus, l'entrada de la jove casada a la seva casa acompanyada d'altres personatges que porten obsequis. En el cos inferior la decoració figurada és emmarcada per unes columnes en espiral que sostenen arcs i que volten tot el cofre. A la cara principal, l'esposa asseguda, empolainant-se, i a cada costat, uns espais diferents, dues donzelles, una que du un cofre i l'altra un mirall. Sota els arcs dels extrems, sengles paons. En les cares laterals, amb una nansa cada una, i a la del darrere, altres servidores que porten objectes diversos i grans finestrals. Aquesta caixa fa 0,55 m de llargària màxima i 0,28 d'alçada. Aquesta peça és datada entre el 379 i el 383, puix que el papa Damas, el 384, redactava la inscripció sepulcral de Proiecta (vegeu sobre aquesta peça: Dalton, 1901, pp. 61-77; Tozzi, 1932, pp. 279-314; Kent & Painter, 1977, pp. 44-45; Shelton, 1981; 1985, pp. 147-155; Cameron, 1985, pp. 135-145; Baratte, 1993, especialment pp. 225-226 i 279).

Aquesta peça, extraordinària, ens resulta un paral·lel més pròxim no tant per les similituds directes, que n'hi ha, sinó per les característiques d'aquesta mena d'objectes i per fer-nos una idea de les dimensions i de com es podien decorar.

A l'hora de datar la caixa de la Font del Vilar, no pensem que sigui erroni fer-ho dins del segle quart o primers anys del cinquè, preferentment dins de la segona meitat. L'estil emprat per l'artista, tant pel que fa als busts afrontats com al personatge nu assegut, recorda les monedes, els iveris, els relleus d'objectes d'aquesta època; la disposició en arcs que emmarquen l'escena i, més encara, les importants cortines anuades són altres indicis fermes. També ho és la inscripció VIVATIS, tant des del punt de vista paleogràfic, car les lletres són similars a les que trobem sobre les monedes encunyades al segle IV, com pel fet que, al cofre de l'Esquilí, la trobem, també, en un context similar, amb l'única però significativa diferència que allí se'ns fa precis el complement (VIVATIS IN CHRISTO) i ens informa del caràcter cristià del matrimoni que, d'altra manera, per mitjà de la iconografia emprada, no només no sospitaríem sinó que més aviat rebutjaríem. Aquesta inscripció és present, també, en altres suports en contextos cronològics similars (en vasos de vidre decorats amb fulles d'or on, sovint, es representen matrimonis, sobre mosaic...). La datació proposada per al moment final d'aquesta vil·la, mitjan segle cinquè, i el fet que el material arqueològic recuperat sigui, preferentment, d'aquesta època, sembla que confirmen la cronologia indicada.

La troballa valuosíssima d'aquesta caixeta de núvia a la Font del Vilar ens prova l'existència d'una producció d'objectes d'aquestes característiques, de bona qualitat però que fa servir unes primeres matèries menys sofisticades, molt, molt més a l'abast, per nodrir la demanda d'una classe social provinciana, econòmicament sòlida però incapaç de tenir accés a les rendes i als circuits de distribució de les grans famílies senatorials de l'Antiguitat Tardana, propietaris rurals suficientment rics i informats per seguir, salvant les distàncies, les modes i els models de les grans ciutats mediterrànies.

Es tracta, sense cap mena de dubte, com assenyalen diversos indicis, d'una mena d'objectes convencionals, fets en sèrie, en un o uns tallers, la situació dels quals caldria estudiar, que omplen unes exigències, unes demandes. El retrat no és sinó una caricatura estilitzada i dins de les modes del moment. Pot, de fet, representar qualsevol parella casada i tothom pot trobar-s'hi reflectit. La inscripció, no gravada –i, per tant, personalitzada, com en el cas de la caixa de Proiecta i Secundus– sinó repussada

d'antuvi, és absolutament neutra i pot ser aplicada a qualsevol parella.

La mateixa fragilitat de l'objecte i la possibilitat d'aprofitar-lo, si cal, tornant-lo a fondre expliquen la raresa de troballes com aquestes. No era, d'altra banda, un metall preuat, digne de ser tresorejat com l'or o l'argent, que és d'on procedeixen les peces conegudes.

Descripció i mides dels fragments:

1- 41 per 40 mm, de forma irregular. Amb una decoració floral parcialment conservada i altres que, per les mancances no podem interpretar.

2- 46 per 34 mm, també de forma irregular, molt retallada. Unes línies marcant un relleu i un fris de semiesferes de 2,5 mm. de diàmetre.

3- 47 per 44 mm, de forma imprecisa. Part, força completa, d'un cercle de 54 mm. de diàmetre, en relleu, dins del qual hi ha dos busts afrontats –home a l'esquerra i dona a la dreta– amb la inscripció VIVATIS disposada horitzontalment fent de basament als retrats.

4- 74 per 63 mm, de forma imprecisa. Conserva, molt complet, un dels cercles ja descrits i el començament d'un altre cap a la dreta. A la part baixa del registre, entre els cercles disposats equidistants, uns caps masculins de 14 mm d'alçada, afrontats.

5- 81 per 79 m, de forma vagament quadrada. Dos frisos, a dalt i a baix, de semiesferes de 3,5 mm de diàmetre. L'espai intermedi de 65 mm d'amplada, ocupat per una successió d'arcades de mig punt sostingudes per columnes amb basament i capitell, amb cortines anuades a cada costat, i al mig, escenes figurades. La cara exterior del dovellatge decorada amb semiesferes.

Els fragments 3 i 4 formen part d'un mateix fris ornamental probablement de la cara exterior de la caixa, el núm. 5, que també tindria continuïtat i potser se situaria a la tapadora (o a l'inrevés). Podria molt bé ser que el fris de cercles i el d'arcs fossin disposats l'un damunt de l'altre i que la tapadora fos decorada amb temes que s'han perdut. Els fragments 1 i 2 omplirien espais perifèrics o angulars.

INTERPRETACIÓ FUNCIONAL. LA PRODUCCIÓ RURAL

Tal com ja ha quedat descrita en apartats anteriors, la vil·la està formada per un conjunt d'edificis construïts a l'entorn un pati principal, amb diversos annexos que ultrapassen, a vegades, els límits estrictes del recinte, com és el cas de la canalització situada a l'extrem nord, més enllà del magatzem de *dolia*, i altres estructures situades al sud-est, de les quals només tenim referències verbals i que, malauradament, ara es troben sota edificacions modernes o en jardins particulars. No obstant això, sembla que tot indica que les parts perdudes són mínimes i afecten poc la interpretació de les restes desenterrades en aquestes dues campanyes. D'altra banda, la visió que tenim actualment del conjunt és la que correspon a la fase immediatament anterior a l'abandonament de la vil·la, tot i que es fa evident l'existència de diverses fases constructives, les quals van comportar únicament l'ampliació del conjunt sense modificar les estructures més antigues. Per tant, cal considerar que durant l'últim període d'activitat de l'explotació totes les dependències funcionaven ensems.

A la zona oest del recinte apareix l'edifici principal, amb una estructura senzilla, allargada i, potser, completada amb un porticat a la façana que donava al pati interior, tal com podria indicar el mur que sobresurt a l'extrem nord. Aquest edifici, que devia disposar com a mínim de dues plantes si tenim en compte els fonaments, està dividit en sis cambres o espais perfectament delimitats. Dues de les habitacions -les situades més al sud- conservaven les restes d'un paviment d'*opus signinum* molt deteriorat. Les altres, o bé no estaven pavimentades en dur o bé han perdut el paviment arrancat amb les tasques agrícoles modernes.

L'accés a l'edifici és atípic. Està situat a la façana oest, al costat contrari al pati interior del conjunt, i dona directament a una franja de terreny estreta i delimitada de nord a sud per la riera provinent de la Font del Vilar. La seva situació i estructura -un passadís llarg i estret- ens fan pensar en un accés o entrada auxiliar i de servei per accedir a la part del darrere, on potser posteriorment s'edificaren les termes. Però també recorda molt les típiques caixes d'escala, perfectament documentades en vil·les romanes, que permetien l'accés al pis superior. No seria gens estrany que a la primera planta de l'edifici, possiblement destinada a graner, s'hi arribés únicament des de l'exterior i que l'entrada principal de l'edifici estigués situada a la façana de llevant. També és molt difícil veure les portes que comunicaven entre elles les diferents dependències. Únicament en queda una de ben conservada, la que travessa el mur 108 cap a l'habitació XVII, que conservava restes d'un paviment, UE 116. D'aquesta entrada queda tan sols un terra de fang trepitjat, molt dur, situat arran de porta (UE 119).

Al nord de l'edifici principal es van construir, potser en època més tardana, unes petites termes, a la mida de les necessitats de la vil·la, formades per dues sales, una d'aigua calenta i una altra de tèbia (*caldarium* i *tepidarium*), completades per una tercera dependència de forma absidal. De les termes es conserva, a més, l'entrada d'aire des de la llar de foc exterior (*prae-furnium*). En un primer moment estaven exemptes, separades del cos de l'edifici. Més tard s'hi van unir mitjançant dos murs situats a banda i banda del *prae-furnium* (UE 99 i 103), delimitant un espai (potser la llenyera) al qual s'accedia per una porta situada de cara al pati.

L'aire calent, que circulava per totes les habitacions de les termes, repartia l'escalfor a cadascuna d'elles, amb més o menys intensitat a mesura que ens allunyem del forn, i escalfava el sòl sobre el qual es caminava o, si n'hi havia, les piscines d'aigua sostingudes al damunt del subsòl per petites columnes d'obra o rajol (*suspensurae*), que en aquest cas no han arribat als nostres dies perquè ja van ser desmuntades en època antiga. Efectivament, a part de no conservar-se cap rastre ni empremta dels pilars, s'ha pogut observar que el mur que en un primer moment separava (o comunicava) el subsòl de les dues sales de les termes (UE 96) fou desmuntat i arranat fins a nivell de paviment: d'aquesta manera, les dues sales es van convertir en una sola estança més gran. La desaparició d'aquesta paret va comportar, a més, la destrucció dels dos paviments superiors sostinguts per les *suspensurae* i pel mateix mur que es va enderrocar. Aquesta modificació va comportar un canvi substancial en l'estructura i funcionament de les termes, que van adquirir una utilitat nova que ara no acabem de copsar del tot.

A l'hora de buscar paral·lels propers d'aquesta estructura, un dels fets més sorprenents en estudiar els edificis rurals d'aquestes contrades és la gran quantitat de

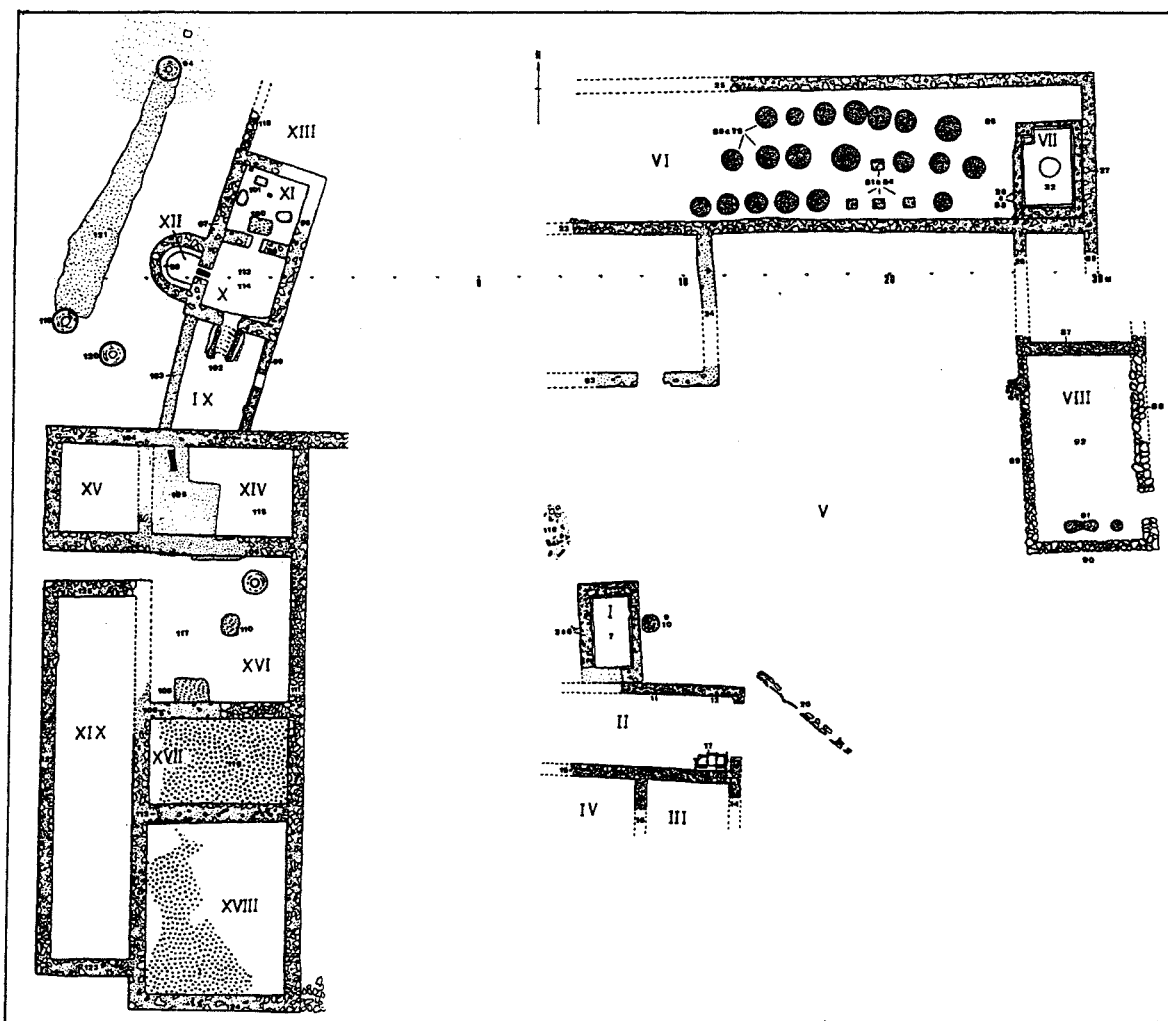

Fig. 37. Planta general de la vil·la amb les estructures aparegudes als dos sectors. La franja central buida correspon a l'espai que ocupa el carrer actual.

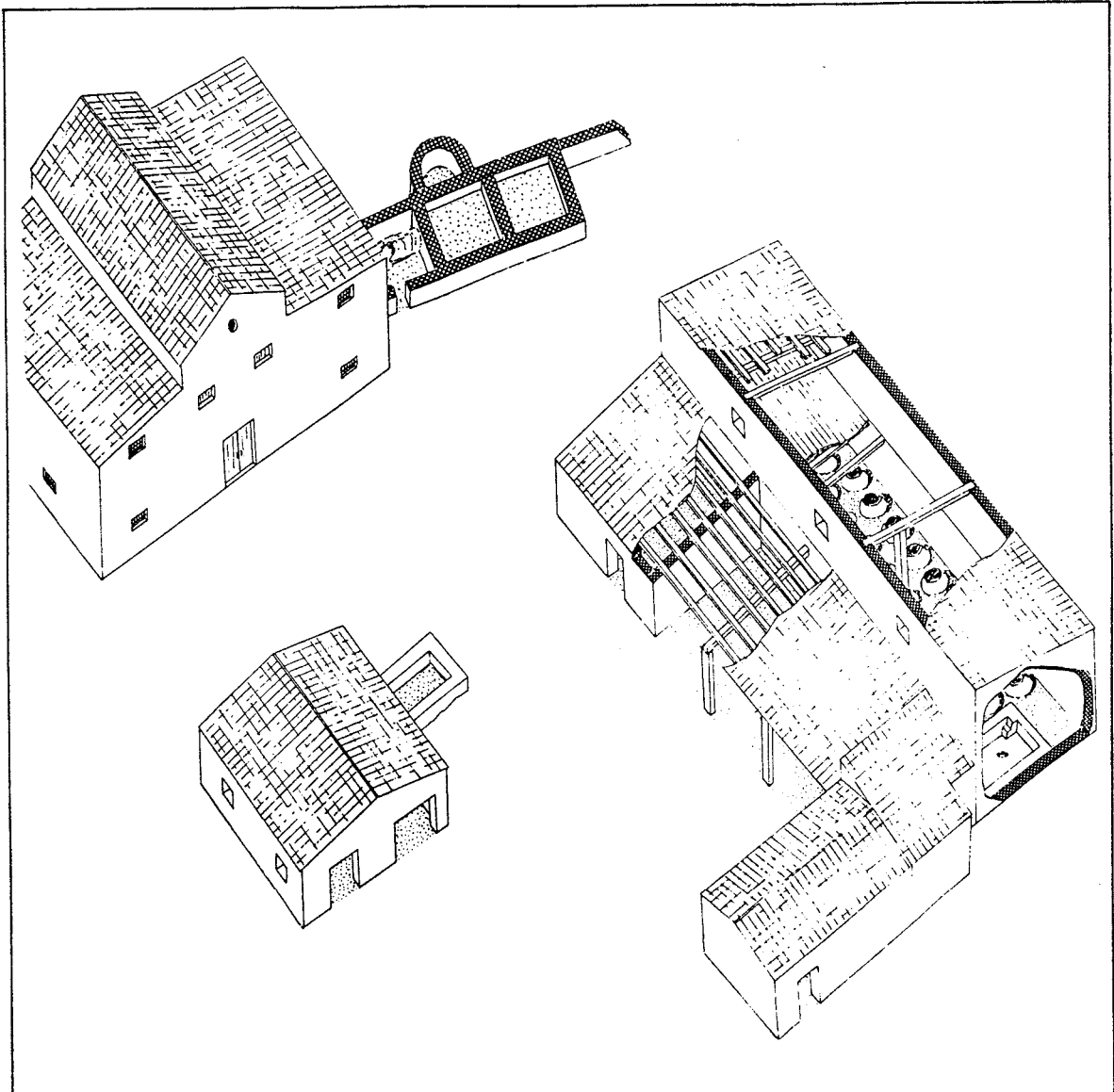

Fig. 38. Restitució volumètrica ideal dels diferents cossos que formen la vil·la.

conjunts termals, de *balnea*, identificats, uns de manera ben clara i altres a partir d'indícis suficients. Assenyalem l'exemple paradigmàtic de la vil·la dels Ametllers corresponent a la fase altoimperial; el de la Quintana, en un magnífic estat de conservació, o el de Pla de Palol, descobert i explorat durant la dècada dels seixanta, visible i protegit.

Deixarem de banda els edificis termals que es troben en context urbà, com seria el cas de Roses, un edifici termal molt clar, pel fet que quan funcionava com a tal s'ha de relacionar amb el municipi de Roses i no es connecta amb estructures d'habitació; les termes de Caldes (Nolla, Merino & Santos, 1993; Nolla, Santos & Merino, 1993, p. 132-137) o les termes d'Empúries, especialment les de la Neàpolis (Palahí & Vivó, 1994a, p. 103-111), ja que tot i el seu interès, es tracta d'estructures molt diferents. Les úniques que presenten més punts de contacte són les que pertanyen a les *domus* privades, les de la casa romana número 1 (Vivó & Palahí, 1994b, 118-121) i les de la

casa romana 2B (Vivó & Palahí, 1994b, p. 121-124).

A un altre nivell de conservació, però amb bona part dels elements intactes, suficients en tot cas per constatar-ne la funcionalitat, cal que fem referència a les restes romanes de l'església de Bell-lloc d'Aro, amb l'arc de rajols que connectava el forn amb les cambres amb hipocaust, amb una bellíssima habitació de planta circular; a Vilarenys, amb la planta general en bon estat però arrasada molt per sota del nivell de circulació, que mostra tanmateix l'arcada de rajols que comunicava el forn amb les sales que calia escalfar; a la fase altoimperial de Vilauba, situada com sempre en un dels sectors perifèrics de l'edifici, en l'angle sud-est, amb una estructura absidiada característica i unes excel·lents conduccions de rajol que desguassaven, a través d'un forat del mur, a l'exterior.

Menys clares, però igualment significatives, són les restes conservades a Mas Gusó, Mas de Dalt, Can Pau Birol i Pla de l'Horta. En total, sis exemples clars i quatre de probables sobre un total d'una trentena d'estacions. Per tant, tractant-se d'una mostra aleatòria, és un percentatge notabilíssim (Casas, Castanyer, Nolla & Tremoleda (1995).

Pensem que aquestes estructures són un exemple palès d'un nivell de luxe determinat, indicatiu d'una manera de pensar, de l'ús residencial de la vil·la (i no com un lloc de visita esporàdica), d'una capacitat econòmica alta (el problema no és, només, construir les cambres del *balneum*, sinó un sistema d'emmagatzematge d'aigua, unes conduccions de desguàs i el combustible necessari per al seu funcionament). Tot, indicis d'un canvi d'actitud important, que comporta deixar la ciutat i traslladar-se al camp incorporant, tanmateix, les comoditats, els detalls, irrenunciabls, de la vida urbana. No cal tampoc imaginar una fugida esperitada ni un tall brutal i de cop del cordó umbilical que uneix els senyors amb l'urbs, sinó la possibilitat de llargues estades a la vil·la gaudint d'un nivell de vida i d'uns plaers als qual ni es volia ni calia renunciar.

Si els edificis termals els localitzéssim a les vil·les suburbanes o en contextos tardans, podríem imaginar la funció de casa familiar o les peculiaritats, evidents en alguns punts de l'Imperi, pròpies de baixa època. No és el nostre cas. Trobem petites termes arreu i, especialment, quan hi ha bones datacions, en un moment altoimperial.

Un cop d'ull a les plantes més completes, que confirmen també els exemples menys clars, ens fan veure de seguida l'estandardització d'un model, d'una planta tipus, que es repeteix amb molt poques variacions: un conjunt de cambres, quatre la major part de vegades, connectades les unes amb les altres (seguint un eix longitudinal als Ametllers, o de dues en dues a la Quintana), amb el sòl, d'*opus signinum* o d'*opus tessellatum*, enlairat, sostingut per unes *suspensurae*, les columnetes de rajols units en sec que solen reposar sobre una solera de *tegulae* i que de vegades, també, en suportaven d'altres per assegurar l'estabilitat del paviment de la cambra. Les parets, revestides de *signinum*, tapen a una distància determinada unes conduccions verticals fetes de tubs cilíndrics de terrissa que facilitaven la circulació de l'aire calent i l'escalfament total de l'estança, en una funció idèntica a les *tegulae mammatae* o dels rajols perforats (*in situ* als Ametllers i amb troballes d'aquesta mena arreu). Al fons, o dibuixant un angle recte, se situa una piscina, la *natatio*, de mides reduïdes, amb dos graons a un dels costats per fer més còmode el seu ús, amb els angles morts amb motlures de quart de cercle, i amb un conducte de plom que serveix per a desguassar. No hi ha indicis enlloc de l'arribada d'aigua i pot pensar-se que s'omplia manualment.

Als Ametllers el bany consta de tres cambres amb hipocaust, la primera, rectangular de 3'45 x 2'29 m de costat (7'9 metres quadrats), la segona quasi quadrada de 2'85 x 2'50 m (7'1 metres quadrats) i la tercera, també rectangular, de 3'68 x 2'16 m (7'94 metres quadrats) i, més enllà, la piscina de 3'85 x 3'20 m. Deixant de banda la piscina, la superfície del bany no era excessiva, en total 22'9 metres quadrats. Interessa assenyalar que l'escalfor de les dues primeres estances s'aconseguia per un forn situat a migdia, mentre que la tercera dependència s'escalfava directament per mitjà d'un altre forn situat en un pati a cel obert, a l'oest, molt més gros.

Com veiem, i passa el mateix a la Quintana, es tracta de cambres calentes i, per tant, és absurd cercar-hi la tipologia estandarditzada de les grans termes urbanes. Hi ha sales més calentes i altres de no tant i una comunica amb una piscineta d'aigua que cal suposar calenta. Un *labrum* podria fer-se servir per fer ablucions d'aigua freda o per aconseguir vapor, però el funcionament del conjunt era més senzill, més funcional que en els grans *balnea* urbans i públics.

El desguàs de la piscina, ben conservat a la Quintana, travessa entre les *suspensurae* una de les cambres calentes protegit per un gruixut recobriment d'*opus signinum*. També a través d'un dels hipocausts es buidava la *natatio* als Ametllers.

Els patis descoberts o espais fora vil·la són adequadíssims per disposar-hi les boques del forn, assegurar la sortida de fums, crear un tiratge eficaç i permetre l'arribada i l'emmagatzematge, sense destorbar, del combustible (llenya o buïnes de vaca, que tenien una combustió lenta molt indicada). De solucions similars, n'observem arreu.

Als Ametllers podem comprovar, per mitjà de les grans reformes de què fou objecte l'edifici al Baix Imperi, les modificacions dràstiques de l'espai dedicat a *balneum* que comportaren l'obliteració de les cambres i de la piscina i la construcció d'uns nous paviments. Nogensmenys, allí mateix es bastí un nou espai, molt més reduït però de gran luxe, amb una funció similar. En efecte, a l'oest de l'antiga piscina, colgada i pavimentada de nou, fou col·locada una banyera de pedra d'una sola peça encaixada i sostinguda per quatre parets d'uns 2 m de llargària per 1 m d'amplada. Al fons hi havia un receptacle que devia servir per a recollir millor l'aigua puix que no hi havia ni punt d'arribada ni desguàs. Els murs sud, oest i nord mostraven unes fornícules, per damunt del nivell de la banyera, recobertes d'*opus tessellatum* i semblantment a les parets de dins del bany. S'hi arribava a través d'una estança situada immediatament a l'est (l'antiga piscina del conjunt termal) que devia servir de cambra complementària amb restes d'un sòl de mosaic policrom de motius geomètrics. Aquestes dependències higièniques de la fase tardana comuniquen, per llevant, amb el vestíbul d'accés pavimentat amb la representació al·legòrica de Turissa. En darrera instància una solució diferent on sembla perdre's funcionalitat i comoditat i es guanya luxe i espectacularitat.

Un darrer element relacionat amb les termes el trobem a la part posterior, d'esquena al conjunt d'edificacions. En aquell indret es conserven les restes d'unes instal·lacions sanitàries, potser les letrines, per a ús dels estadants de la casa i, potser, per a la neteja dels banys. És una obra senzilla, però efectiva, i està formada per un conjunt d'almenys tres *dolia* seccionats per la meitat. Els dos situats al sud (UE 119 i 120) recullen les aigües brutes que, en sobreeixir, s'escolaven cap al nord per un canal obert al terra argilós (UE 121) fins a un tercer *dolium* (U.E. 94). Aquest darrer, també

tallat per la meitat, es va col·locar de cap per avall, amb la boca a la part inferior, de tal manera que feia la funció d'una petita fossa sèptica que anava filtrant la porqueria i les aigües residuals provinents de més amunt.

Al costat contrari de l'edifici residencial, a la banda nord i est del pati, s'hi van construir les dependències de treball, que, en una primera fase, estaven formades per un magatzem de *dolia* amb capacitat per a uns 40 o 45 recipients, com també diversos dipòsits revestits d'*opus signinum* i altres dependències a les quals ens és impossible atribuir un ús determinat. Posteriorment es van ampliar aquestes instal·lacions, i es va construir un cobert a la banda sud-est del magatzem i un segon edifici enmig del pati, adossat al primer dipòsit, excavat l'any 1982.

D'aquest darrer edifici, senzill i gairebé destruït amb l'obertura d'un dels carrers de la moderna urbanització, només es conserva part de tres habitacions, dues de les quals quasi no van poder ser excavades. A la tercera habitació, situada més al nord (UE 11-12), no va aparèixer cap resta de paviment d'obra, per la qual cosa haurem de concloure que es tractava d'un sòl de terra trepitjada. Quant a la seva funció, també ens és difícil atribuir-li un ús concret, tot i que hi ha un element que sembla que indica que es tractava d'una cuina o d'un lloc d'habitació en què s'havia habilitat un espai per a cuinar. Al costat de l'entrada va aparèixer una caixa feta al terra, construïda amb *tegulae* posades de pla al fons i verticals a les parets, que hauria servit com a llar de foc o com a fogó on coure els aliments. No és una estructura desconeguda, ans el contrari. Una segona caixa, pràcticament idèntica, va aparèixer a les primeres excavacions de la vil·la dels Ametllers a Tossa de Mar, en una habitació que fou identificada com una cuina. Una segona estructura de les mateixes característiques es va trobar a l'estiu del 1993 a la vil·la de Vilauba (Camós), aquesta vegada plena de cendres vegetals al seu interior.

Pel que fa a la utilitat i funció del magatzem de *dolia* i dels dos dipòsits excavats (tot sembla indicar que n'hi ha un tercer), és una qüestió que ens porta directament a la investigació de la producció agrícola, que havia de constituir la base econòmica de la vil·la o a l'activitat en la qual va invertir el seu propietari per fer rendible l'explotació.

D'entrada, un magatzem de *dolia* només pot servir per a desar-hi la collita de cereals, oli o vi. En aquest cas, però, haurem de descartar una producció cerealista, atès que el magatzem és massa petit per a encabir-hi una collita normal en una vil·la d'aquestes característiques. Els exemples de què disposem de vil·les cerealistes de la comarca ens mostren magatzems amb 75, 125 i 150 *dolia*, tot i tractar-se d'explotacions petites o mitjanes. D'altra banda, els dipòsits per a líquids, un d'ells situat a dins mateix del magatzem, no tenen cap raó de ser en una producció de blat, ordi o civada. Corresponen a instal·lacions per a la manipulació de líquids. En aquest sentit, també haurem de rebutjar una producció oleícola -no apareixen restes de les típiques premses-, i decantar-nos pel cultiu de la vinya i la producció de vi i dels seus derivats. Aquesta darrera és la hipòtesi que té més elements a favor seu. D'una banda, la mida del magatzem, suficient per a acollir la producció vinícola de la temporada i, a diferència dels magatzems de cereal de la comarca, cobert amb teulat i amb la possibilitat de disposar d'una segona planta auxiliar damunt seu. De l'altra, el dipòsit on es podien premsar els raïms amb els peus, ambdós sistemes documentats en època romana (n'hi ha una bona representació en mosaics i relleus), i utilitzats encara ara de manera

artesanal. Aquest mètode, tan popular a les cases de pagès catalanes fins fa ben poc, el podem identificar en el dipòsit situat al mig del pati (UE 7). És un dipòsit enlairat, amb el sòl al mateix nivell que el de l'exterior i, cosa poc freqüent, amb una canal de ceràmica arran del paviment que travessa una de les seves parets per escolar el líquid a un recipient situat a fora, del qual només queda el negatiu circular excavat a terra (UE 9-10). En coneixem un paral·lel molt clar, amb els mateixos elements, a Taradeau, al lloc de l'Ormeau, on la funció de canalització la feia una pedra treballada per on s'escolava el most produït per la trepitjada cap a un recipient que el recollia i que estava col·locat en un espai circular excavat al sòl exterior (Brun, 1986, p. 205, fig. 186, granja A). Les aigües brutes de la neteja del dipòsit s'escolaven posteriorment per una canal de *tegulae* de secció en "V" cap a l'altra banda del pati (UE 20).

I d'aquest vi, de què se'n feia? Ben poc deuria ser per al consum de la casa. La major part es deuria destinar a la comercialització i tindria una bona sortida cap als mercats locals i de més enllà de la contrada, seguint un important camí que passava ran de la vil·la per anar, o bé a l'interior, o bé a la Via Augusta, Empúries, Roses... Una part prou important de vinagre s'hauria pogut destinar, almenys en l'últim període d'activitat de l'explotació, a salaons i conserves de peix. Una hipòtesi inversemblant? Potser no. Quina explicació té, si no, la gran quantitat de restes malacològiques que apareixen a qualsevol dels estrats d'abandó del jaciment, especialment en els farcits dels negatius de *dolia* i a qualsevol depressió del pati i a tots els racons de la vil·la? Un lot important de malacològics en què només trobem representades tres espècies marines: l'ostra (*ostrea edule*), el cargol d'espines (*murex brandaris*) i, molt minoritari, el musclo comú (*mytilus edule*).

És cert que a quasi totes les vil·les apareixen petxines en farciments i nivells d'escombrera, que constitueixen una evidència de la variada dieta alimentària dels seus habitants, de l'aprofitament dels recursos marins i, a les vil·les més allunyades de la costa, d'un comerç actiu dels fruits del mar. Però a totes les vil·les gironines en què trobem fauna malacològica sempre hi ha una gran varietat d'espècies, amb un predomini sempre clar de l'escopinya, el musclo i altres bivalbes corrents i, en qualsevol cas, amb una presència minoritària de l'ostra. El panorama que ens mostren les troballes d'Avinyonet, amb dues espècies majoritàries i una tercera amb una representació quasi testimonial, indica, sens dubte, una especialització.

Sabem per les fonts clàssiques i per l'evidència arqueològica que el comerç de crustacis i mol·luscs era una activitat habitual, i que aquests darrers eren transportats a llocs allunyats de la costa en forma de salaó (salament) en àmfores, o vius, en bótes i bocois amb aigua de mar i col·locats, en casos extrems, en dipòsits que en permetien la conservació en viu durant un temps més llarg (Ferdrière, 1988, p. 186). D'altra banda, el mateix Apici ens parla del costum de conservar els crustacis en vinagre, quan ens aconsella: "Per conservar les ostres força temps. Les neteges amb vinagre o bé, també amb vinagre, neteja un recipient empegat i posa-hi les ostres" *Ostrea ut durent. Lauas ad aceto aut ex aceto vasculum pictim laua et ostrea compone* (*De re coquinaria*, I, XII). Aquest mètode de preservació dels productes consumibles era a bastament utilitzat en època romana. En vinagre es conservaven i es comercialitzaven productes del mar, però també fruites de tota mena, olives i carn.

Tenint en compte l'existència d'una explotació vitivinícola (i, per tant, productora

de vinagre) a la Font del Vilar, i la gran concentració de mol·luscs d'espècies molt seleccionades al mateix jaciment, per què no hem de plantejar-nos, doncs, la possibilitat de l'existència d'una activitat de conserva i salaó d'ostres -secundària, si es vol-, almenys durant els darrers anys d'activitat de la vil·la? El fet que sigui poc habitual l'existència i la identificació d'una activitat d'aquest tipus no és suficient per a negar aquesta possibilitat. El fet que l'explotació es trobi a l'interior de la comarca i no ran de mar tampoc no invalida la hipòtesi. Al cap i a la fi, els 20 quilòmetres que separen la Font del Vilar de les platges del golf de Roses o els 25 km que hi ha per anar fins a l'antiga factoria de Rhode es podien fer en poc més d'un matí. Més encara si tenim en compte que la vil·la estava situada al costat mateix del camí que, partint de l'alçada de Iuncaria, anava des de la Via Augusta cap a l'interior per Besalú i cap a la costa (Rhode i/o Empúries) per dos camins que travessaven la plana. És més, fins i tot en un cas extrem, era potser més fàcil i segurament més ràpid transportar els productes remuntant en rais i petites barques fluvials rius ara tan modestos i abans més cabalosos com la Muga i el Manol.

BIBLIOGRAFIA

ANÒNIM (1983) Troballa de restes romanes a Avinyonet de Puigventós, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, p. 391-397.

APICI (1990) *L'art de la cuina*, Fundació Bernat Metge, Barcelona.

ATLANTE (1981) *Atlante delle forme ceramiche, I, ceramiche fine romana nel bacino mediterraneo (medio e tardo impero)*, *Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale*, Roma.

Autors Diversos (1990) *Los bronceos romanos de España*, Madrid.

BADIA J. (1978) *L'arquitectura medieval de l'Empordà. II-A. Alt Empordà*, Girona.

BARATTE F. (1993) *La vaiselle d'argent en Gaule dans l'Antiquité Tardive (IIIe - Ve siècles)*, París.

BRUN J.-P. (1986) *L'oléiculture antique en Provence. Les huileries du département du Var*, *Revue Archéologique de Narbonnaise*, supplément 15, CNRS, París.

BOLÓS J. (1990) El Castellot d'Avinyonet, Avinyonet de Puigventós, *Catalunya Romànica, IX, l'Empordà II*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CAMERON A. (1985) The Date and Owners of the Esquiline Treasure, *AJA*, 89, p. 135-145.

CASAS J., CASTANYER P., NOLLA J. M & TREMOLEDA J. (1990) *Ceràmiques comunes i de producció local a les comarques orientals de Girona, I. D'època augustal al segle III*, Monografies Arqueològiques, 12, Girona.

CASAS J., CASTANYER P., NOLLA J. M & TREMOLEDA J. (1995) *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del nord-est*, Monografies Arqueològiques, 15, Girona.

CASTANYER P. & TREMOLEDA J. (1992) Campanya de salvament a la vil·la romana de la Font del Vilar (Avinyonet de Puigventós), *Primeres Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Feliu de Guíxols, pp. 117-124.

DALTON O.M. (1901) *Catalogue of the Early Christian Antiquities in the British Museum*, Londres.

FERDIÈRE A. (1988) *Les campagnes en Gaule romaine, vol 2. Les techniques et les productions en Gaule rurale*, París.

HAYES J. W. (1972) *Late Roman pottery. A catalogue of Roman fine wares*, The British School at Rome, Londres.

KEAY S. (1984) *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A typology and economic study: the Catalan evidence*, 2 vol., BAR International Series, 196(i), Oxford.

KENT J. P. C. & PAINTER K. S. (1977) *Wealth of the Roman World. AD 300-700*, Londres.

LAMBOGLIA N. (1963) Nuove osservazioni sulla "Terra Sigillata Chiara". II, (Tipi C, Lucente e D), *Rivista di Studi Liguri*, XXIX/1-4, Bordighera, p. 145-212.

MERINO J., NOLLA J. M. & SANTOS M. (1994) *Aquae Calidae, presència romana a la Selva*, Estudis i textos, 3, Centre d'Estudis Selvatans, Santa Coloma de Farners.

NOLLA J. M. & CASAS J. (1984) *Carta Arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya*, Girona, p. 71.

NOLLA J. M., SANTOS M. & MERINO J. (1994) Caldes de Malavella, Utilització de l'aigua a les ciutats romanes, *Documents d'Arqueologia Clàssica*, 0, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, p. 132-137.

PALAHÍ L.I. & VIVÓ D. (1994a) Termes de la "Basílica" d'Empúries, Utilització de l'aigua a les ciutats romanes, *Documents d'Arqueologia Clàssica*, 0, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, p. 103-111.

PALAHÍ L.I. & VIVÓ D. (1994b) Termes de les cases d'Empúries, Utilització de l'aigua a les ciutats romanes, *Documents d'Arqueologia Clàssica*, 0, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, p. 118-124.

RAMALLO S. (1986) Envases para salazón en el Bajo Imperio (I), *VI Congreso Internacional de Arqueología Submarina*, Cartagena, 1982 (Madrid, 1986), p. 435-442.

SHELTON K. (1981) *The Esquiline Treasure*, Londres.

SHELTON K. (1985) The Esquiline Treasure. The Nature of the Evidence, *AJA*, 89, p. 147-155.

TED'A (1989) *Un abocador del segle V d.C. en el fòrum provincial de Tàrraco*, Memòries d'excavació, 2, Tarragona.

TOZZI (1932) Il tesoro di Proiecta, *Rivista di Archeologia Cristiana*, IX, p. 279-314.

SUMARI

Introducció	3
El medi i l'entorn	5
Descripció estructural i estratigràfica	7
La part rustica	7
La part residencial	14
El material arqueològic	21
UE 79	21
UE 35-78	28
UE 92	30
UE 94	33
UE 113	33
UE 117	33
UE 118	36
UE 119	36
UE 120	37
UE 121	37
El material arqueològic recuperat l'any 1983	37
Interpretació funcional. La producció rural	50
Bibliografia	58

